

**UNIVERZITA KARLOVA
FILOZOFICKÁ FAKULTA**

Ústav českých dějin

Jaroslav Palaczuk

STRÁŽ OBRANY STÁTU

(The State defence guard)

*Bakalářská práce,
vedoucí práce:*

Doc. PhDr. Jana Čechurová, Ph. D.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně a že jsem uvedl všechny použité prameny a literaturu.

Jaroslav Paloušek

Úvod

Československý stát zrozený z krveprolití první světové války dostal do vínku těžko řešitelnou otázku vlastní bezpečnosti. Tvar jeho území, délka hraniční čáry a složení obyvatelstva předznamenávaly budoucí problémy. Ne náhodou spoléhalo Československo spíše než na moc svých zbraní, na umění svých diplomatů. Pokud by zůstal v Evropě zachován územní status quo v té podobě, kterou dostal mírovými smlouvami po skončení První světové války, byla by bezpečnost Československa zajištěna. Fatálním problémem udržitelnosti versailleského uspořádání byla potřeba slabého Německa a všeobecná vůle tento systém bránit. Obojí se ve třicátých letech ukázalo jako iluze. Čechoslováci se museli obrátit od svých diplomatů zpět k vojákům.

Pro celý svět začíná Druhá světová válka prvním zářím 1939, ne však pro Československo, které podlehl v nerovném zápase ji o rok dřív. V souvislosti s mnichovskou zradou mnoho lidí opakuje nesmysl, že jsem se vzdali bez jediného výstřelu. Není to pravda, kulek proletělo přes hranice oběma směry více než dost. Nejedna z nich si také našla svůj cíl a mnoho našich spoluobčanů padlo v roce 1938 při obraně své vlasti. Platí však na tomto místě známé pořekadlo: Mnoho povolaných,¹ málo vyvolených. Tou malou skupinou vyvolených, kterým bylo dovoleno aspoň po určitou dobu vzdorovat vnějšímu i vnitřnímu nepříteli a bránit svou vlast, byli příslušníci organizace nazvané Stráž obrany státu.

---

¹ Koncem září 1938 měla Československo ve zbrani 1 075 000 mužů. Více k československé armádě v září 1938, Pavel Šrámek a kolektiv: Když zemřít, tak čestně, Brno 1998.

To oni jsou v drtivé většině případů aktéry všech bojů, které zasáhly pohraničí Československa v předvečer světového konfliktu. Oni bojovali, zatímco pravidelné vojsko muselo sedět s rukama v klíně na hlavním obraném postavení československé armády a pak bez boje ustoupit na vnucenou hranici.

K tématu Stráž obrany státu existuje poměrně početná sekundární literatura. Pohříchu drtivá většina z ní se SOS věnuje především v době její pohotovosti v květnu 1938 a poté při bojích od září téhož roku do března 1939. Nejedná se pouze o práce z oblasti vojenské historie, přestože ty převažují. Také ne jeden autor z oboru politických dějin přibližuje, podle situačních zpráv z pohraničí, nelítostné boje, ale i zdánlivě zanedbatelné incidenty příslušníků SOS s německými, maďarskými či polskými iredentisty. Vzhledem k jejich reálným dopadům na politiku československé vlády i SdP se jim nelze vyhnout.

Z knih představujících prudké boje jednotek SOS, které proběhly především v druhé polovině září 1938 v českých zemích a začátkem března 1939 na Podkarpatské Rusi, pokládám za podstatné práce Oty Holuba, Jindřicha Marka a Jiřího Frajdla.² Autoři hojně citují, či interpretují úřední zprávy zasílané na ministerstvo vnitra o situaci na konkrétních místech bojů. Zprávy pocházely z celé republiky a zachycovaly situaci v celém období září 38 až březen 39. Neméně podstatnou pro pochopení problému je řada prací různých

---

² Především knihy Jindřicha Marka Smrt v celním pásnu a Hraničářská kalvárie. Od Oty Holuba: Stůj! Finanční stráž! a od Jiřího Frajdla Stráž obrany státu při obraně republiky 1938 – 1939.

autorů³ společně vytvářející regionální sondu v oblasti severních Čech. Práce do tohoto prostoru umístěné dávají konkrétní obraz o nelehké situaci hraničářů v oblasti za hlavním obranným postavením československé armády, kde měly pořádek, bezpečnost a střežení hranic zajišťovat pouze jednotky SOS.

Množství literatury určené jednotlivým složkám Stráže obrany státu se liší případ od případu. Bezkonkurenčně nejvíc prací se věnuje československé armádě a její přípravě na budoucí konflikt. Jsou to desítky autorů a tisíce souhrnných či dílčích prací. Vzhledem k tomuto rozsahu se stěžejními tvůrci pro mé bádání v oblasti dějin prvorepublikové armády stali Pavel Šrámek a Pavel Minařík, jejichž studie se zabývají především armádou ve druhé polovině třicátých let s důrazem na její stav po vyhlášení mobilizace 23. září 1938. Samozřejmě jsem nezůstal pouze u těchto autorů a vycházel jsem i z prací řady dalších.⁴

Druhé místo v pomyslném žebříčku oblíbenosti u autorů patří finanční stráž. Kromě již klasického díla Oty Holuba Stůj! Finanční stráž! a prací Jindřicha Marka k tomuto tématu řekli své i další autoři jako Jaroslav Beneš a Jan Jiráček. Podstatnou prací je také Brodesserovo dílo zařazující finanční stráž do širší problematiky celnictví⁵ a také publikované vzpomínky finančního strážníka Josefa Nevyhoštěného.⁶ Poněkud méně se sekundární literatura ze složek SOS věnuje četnictvu a státní policii. Zde mají naprosto nezastupitelnou roli práce dvojice

---

³ Jedná se o Libora Stejskala, Jana Stejskala, Jaroslava Beneše, o již zmiňovaného Jindřicha Marka a další.

⁴ Více v seznamu prostudované literatury.

⁵ Brodesser, S.: Celnictví v Československu: Minulost a přítomnost, Praha 1982.

⁶ Josef Nevyhoštěný: Financem na Podkarpatské Rusi, Praha 2002.

Macek, Uhlíř, které se souhrnně věnují této problematice od roku 1926 až do začlenění zmíněných složek do Sboru národní bezpečnosti po Druhé světové válce. Kromě zásadních prací této dvojice⁷ jsem řadu informací načerpal z odborných článků,⁸ ale i z jiných studií, ve kterých sice četnictvo a státní policie nebyly hlavním tématem, ale přesto práce řadu zajímavých poznatků obsahovaly.

Nejslabším místem z pohledu existence sekundární literatury je jednoznačně vlastní téma této práce, tedy Stráž obrany státu od svého vzniku do jara 1938. Kromě dvou velice kvalitních článků Oty Holuba⁹ a publikace Roberta Speychala¹⁰ se ostatní literatura této časové fázi SOS věnuje pouze sporadicky. Z tohoto důvodu je ta část mé práce, která se věnuje tomuto období, postavena především na archivních dokumentech, které pouze glosují poznatky ze sekundární literatury. Vycházím především z materiálu uloženého v Národním archivu, fond Ministerstvo vnitra, kde je soustředěn nejucelenější soubor dokumentů k dané problematice. Kromě materiálů Národního archivu jsem použil i materiály uložené ve Vojenském historickém archivu.

Cílem mého studia SOS je tedy období od jejího vzniku do května 1938, kdy došlo k prvnímu ostrému aktivování v míru pouze rámcové organizace stráže. Hlavním smyslem práce je čtenářům přiblížit okolnosti, které přivedli tyto muže

---

⁷ Macek, P. – Uhlíř, L.: Dějiny policie a četnictva I.; Praha 1997; Macek, P. – Uhlíř, L.: Dějiny policie a četnictva II.; Praha 1999

⁸ Zejména od Ladislava Vojáčka.

⁹ Jedná se především o článek „Organizace a příprava Stráže obrany státu k bojové činnosti při zajištění hranice ČSR v letech 1936 – 1938“ uveřejněný v Historii a vojenství 1991/3. A také článek ze stejného časopisu (1988/2) „Opatření k obraně a ochraně československé hranice ve 20. a 30. letech“.

¹⁰ „Stráž obrany státu“ od Roberta Speychala sice obsahuje řadu poznatků z vývoje SOS do jara 1938, ale toto není její hlavní náplň. Jde především o obrazovou encyklopedii stejnokrojů jednotlivých složek Stráže obrany státu, její výstroje a výzbroje.

v kritických chvílích na určená místa. A odpovědět na otázky: O jaké lidi se jednalo a co je přivedlo ke službě ve stráží? Jak na ni byli připraveni po stránce výcviku a materiálu? Co za ni mohli očekávat? Jaké úkoly na ně byly kladeny?

V práci se věnuji vzniku a vývoji stráže, zájmům, ve vztahu k SOS zainteresovaných, centrálních institucí. Mou ambicí nebylo rozřešit všechny otázky se stráží spojené. Alespoň ne v této studii. Šlo mi především o seznámení s organizací SOS jako takovou, s její přípravou a předpoklady pro budoucí plnění úkolů a bojovou činnost. Kladl jsem tedy důraz na plány a výsledky výcviku, kterým všichni členové stráže museli projít, a který zásadním způsobem měnil celkovou vojenskou hodnotu SOS. Stejnou pozornost jsem věnoval i tajnému předpisu G-XI-2, který upravoval veškeré konkrétní úkoly SOS. Určoval výzbroj a výstroj, výběr bojového stanoviště, způsob boje, vedení ústupu a všechny konkrétní náležitosti. Především výcvik a předpis G-XI-2 určovaly jakým způsobem se příslušníci SOS v průběhu svého nasazení v roce 1938 konkrétně zachovali. Proto jim zde dávám takový prostor. Pokud zde cituji nějakou směrnici či předpis, v zásadě platí, že je vždy dodržován. Pokud jsem studiem pramenů a literatury jdoucích za 20. květen 1938 zjistil rozpor skutečnosti a písemných instrukcí, upozornil jsem na něj v poznámkách.

První kapitoly mé práce vycházejí především ze sekundární literatury a představují jakýsi celkový úvod do problematiky vojenského zabezpečení hranic, ke kterému se armáda snaží co nejvíce využít všech dostupných ozbrojených sborů ve službách státu. Zásadním argumentem pro jejich součinnost je,

že pokud stát platí tisíce vycvičených mužů, které taky vyzbrojil, je nemyslitelné, aby se tito koordinovaně nepodíleli na vojenské ochraně státních hranic. Přitom se nemohu vyhnout představení těchto jednotlivých sborů, jejichž součinnost byla vojáky od vzniku republiky požadována a které se roku 1936 staly páteří nově zřízené Stráže obrany státu.

Někdy přespřílišná popisnost vychází především ze zvoleného tématu, které na zásadní zpracování teprve čeká. Ve své práci se zejména snažím co nejpřesněji přiblížit přípravu SOS na bojové nasazení a také organizační a hmotné zabezpečení její budoucí činnosti. Rád bych později na základě této práce vypracoval hlubší analýzu toho problému.

1) Problematika zajištění hranic a cesta k SOS

Co nejdokonalejší ochrana státních hranic je jedním z prvořadých úkolů každého suverénního státu.¹¹ A to jak v míru tak hlavně v dobách ohrožení. Nejinak tomu bylo i u Československa ve dvacátých a třicátých letech. Vzhledem k tomu, že československý právní řád neměl speciální zákon zabývající se ochranou hranic, existovala zde spleť různých nařízení a předpisů různých ministerstev, určená různým složkám, které se na ochraně hranic podílely. Hlavním garantem obrany hranic v době ohrožení byla samozřejmě armáda. Nicméně v pohraničních oblastech disponoval stát ještě dalšími ozbrojenými sbory, jejichž součinnost s vojskem při obraně státního území byla více než žádoucí. Jednalo se především o finanční stráž řízenou ministerstvem financí a četnictvo, které podléhalo ministerstvu vnitra. Dosažení dohody ministerstva národní obrany s těmito dvěma resorty v otázce kooperace při ochraně hranic však bylo značně zdoluhavé.¹²

Přestože již branný zákon z roku 1920 počítal s účastí těchto složek při obraně republiky, žádný konkrétní rámec spolupráce s vojskem neexistoval. Zůstalo pouze u proklamace. Nicméně velení armády ani úředníci MNO se s daným stavem rozhodně nechtěli smířit a vyvíjeli tlak, aby

---

¹¹ Nejdůkladněji se vývoji ochrany hranic v Československu v období 1918 – 1938 věnuje ve svém článku Ota Holub: Opatření k obraně a ochraně československé státní hranice ve 20. a 30. letech (Historie a vojenství 1988/2, str. 92 – 104). Okrajově se zabývá tentýž autor tímto tématem v knize Stůj! Finanční stráž! Další práce, které se tohoto tématu dotkly: Jan Jiráček: Na stezkách krále Šumavy, Domažlice 2005; Jindřich Marek: Smrt v celním pásmu, Cheb 2000; Pavel Macek – Lubomír Uhlíř: Dějiny policie a četnictva II., Praha 1999; Jaroslav Beneš: Finanční stráž československá, Dvůr Králové nad Labem 2005; Robert Speychal a kolektiv: Stráž obrany státu, Praha 2002.

¹² Definitivně byl tento problém vyřešen až zřízením SOS. Do té doby existovaly sice dílčí pokyny, které však nedostaly konkrétní náplň.

vznikly závazné regule, které by posílily součinnost všech státních ozbrojených složek a tím i bezpečnost země.

V roce 1926 přišli vojáci s plánem na zjednodušení meziresortní spolupráce. Ten spočíval v převzetí služby finanční stráže četnictvem. Tak by MNO zůstal při jednáních jeden partner (MV) místo dvou. Ačkoliv se tímto námětem jistou dobu na ministerstvu vnitra zabývali, celý projekt nakonec zapadl. Hlavními argumenty se stala rozdílnost ve službě obou sborů, a tudíž nutnost případně podstatně rozšířit výcvik četnictva, a pak otázka, co se čtyřmi tisíci finančníků. MV by našlo uplatnění pouze pro tisícovku z nich.¹³

Poté, co tento pokus definitivně zkrachoval, snažilo se MNO alespoň o vytvoření rámce spolupráce s četnictvem a finančníky při ostraze hranice. A tak ještě v roce 1926 zaslalo na MV dokument nazvaný Instrukce pro součinnost četnictva v ostraze hranic, který popisoval hlavní zásady pro působení četnictva při vojenské ochraně hranic. Tento dokument byl s drobnými úpravami ještě v témže roce přijat ministerstvem vnitra a stal se jeho tajným interním předpisem G-IX-3. Tímto byla součinnost četnictva a armády teoreticky zabezpečena. Složitější situace nastala u finanční stráže.

MF dostalo ve stejné době velmi podobný předpis jako MV. Přestože s ním vyjádřilo souhlas, odmítlo ho vydat a tím uvést do služební praxe. Ministerstvo financí odmítalo přidělit nové povinnosti svým zaměstnancům, kteří byli mnohem hůře hmotně zabezpečeni než četníci, a zavdat jim tak další důvod

---

¹³ Neméně podstatným problémem bylo, že takovéto opatření vyžadovalo změnu zákona o četnictvu, které se MV urputně bránilo, protože by se mohl vyskytnout požadavek na změnu vojenské organizace četnictva, kterou podkládala ministerstvo za nejdůležitější předpoklad spolehlivosti tohoto sboru. Z pochopitelných důvodů se zrušení finanční stráže bránilo i ministerstvo financí.

k nespokojenosti.¹⁴ Přesto vytrvalý tlak vojenského velení postupně vyvrátil všechny námitky a tak i na ministerstvu financí přijali instrukci zajišťující součinnost finanční stráže s armádou. Šlo v podstatě o dokument totožný s tím z roku 1926. Pro FS začal platit až v roce 1931 jako předpis G-XI-6. Zbytečně ztracený čas.

G-XI-6 jasně definoval úkoly finanční stráže při ostraze hranic. Hlavní úlohu při ní hrálo vojsko a finančníci dostali především úkoly stráží, hlídek, pozorovatelů, vůdců, ale podle potřeby jich mohlo být použito i pro bojové akce. Jednotky finančníků měly působit samostatně tak, že jedno oddělení FS se rovnalo jednotce finanční stráže. V každé jednotce mělo sloužit 4 až 11 mužů. Starší příslušníci finanční stráže byli určeni pro nebojovou činnost. Měli mít úlohu vůdců, spojek a obstarávat zásobování.¹⁵

Přestože tedy po neúnavné snaze vojáků začaly pro četnictvo a finanční stráž platit závazné dokumenty o součinnosti s armádou, v praktické rovině se přípravy pro společnou ostrahu hranic nepohnuly z místa. Vše zůstalo pouze na papíře. Neprobíhala společná cvičení všech sborů, nebyla dostatečně vyřešena vzájemná subordínace ani přiděleny potřebné zásoby materiálu.

Zhoršující se mezinárodní postavení republiky přimělo politiky ke snaze řešit tento rozpor mezi teorií a praxí. A tak na zasedání Nejvyšší rady obrany státu 19. listopadu 1934 bylo rozhodnuto vytvořit meziresortní komisi ze zástupců

---

¹⁴ MF si dobře uvědomovalo, že se podobnému zapojení do vojenské ochrany hranic dříve či později nevyhne. Ale chtělo spíše později. Očekávalo totiž vylepšení postavení svých zaměstnanců od nového celního zákona. Ten byl schválen 14. 7. 1927 (zákon č. 114/ 1927 Sb. z. a n.).

¹⁵ Celý předpis G-XI-6 je citován v knize Jindřicha Marka Smrt v celním pásmu, vydáno v Chebu 2000; str. 93-94.

ministerstev obrany, vnitra a financí, která by pracovala na praktickém zlepšení spolupráce při ostraze hranic. K němu vedla poměrně jednoduchá cesta – lepší komunikace ministerstev, více mužů, financí a lepší legislativa.

Zatímco komise hodnotila situaci v připravenosti četnictva jako uspokojivou, u finanční stráže našla celou řadu nedostatků, které bylo třeba řešit. Jednalo se především o odstranění státně nespolehlivých příslušníků z hranic a jejich nahrazení mladými a fyzicky zdatnými lidmi, nejlépe z armády.¹⁶ Dále bylo třeba zlepšit spolupráci při zpravodajských aktivitách, stejně jako pozdvihnout kázeň a zavést u FS občasné zdokonalovací výcvik. Konkrétním výsledkem práce komise bylo zavedení tzv. pohraničního poplachu. Při jeho vyhlášení měli četníci a finančníci společně za úkol jako první v případě nepřátelského útoku uzavřít hranice a dát tak armádě nezbytný čas na reakci.

Velení armády však i takováto opatření považovalo za nedostatečná. Přimělo tedy úředníky na MNO, aby navrhli, v zájmu co nejtěsnější kooperace všech ozbrojených sborů státu, sloučení těchto sborů v jediný. Republika by tak vedle armády disponovala pouze jedním ozbrojeným sborem, který by zahrnoval dřívější příslušníky četnictva, finanční stráže a státní policie. Tento pokus byl stejně jako předchozí zavržen jak na vnitru tak i na financích s tradičním poukazem na rozdílnost služby. Nicméně v březnu 1936 přišlo ministerstvo vnitra s podobným plánem. Rozdíl spočíval v tom, že všechny sbory by se sloučily až v době vyhlášení ostrahy hranic, do té

---

¹⁶ Vojenské velení požadovalo, aby bývalí armádní děleslužící poddůstojníci byli přednostně přijímáni k finanční stráži a následně umístěni na zvlášť strategická oddělení FS. Tím měla vzniknout ohniska odporu, zdržující postup nepřítele.

doby by normálně samostatně konaly své resortní povinnosti a společná organizace by fungovala pouze rámcově. Navíc tento návrh již počítal s posílením takového sboru vojenskými osobami. Kompromis mezi úplným sloučením sborů a zachováním současného neuspokojivého stavu byl schválen všemi ministerstvy a nakonec dostal podobu vládního nařízení číslo 270 ze dne 23. října 1936 o Stráži obrany státu.

Nový svazek SOS se tak měl stát jediným partnerem armády při obraně vlasti. Vládní nařízení o Stráži obrany státu sice vypočítávalo celou řadu dalších složek a osob, které mají být zařazeny k SOS,¹⁷ přesto z tohoto dosti širokého výčtu hrály v praxi rozhodující roli pouze složky čtyři. Hlavně vzhledem ke svému počtu, výcviku a uspokojivé resortní výzbroji a výstroji, která byla pouze doplněna, aby odpovídala nově přiděleným úkolům. Je pravdou, že v okamžiku, kdy se lámal chleba a družstva SOS byla napadena, po jejich boku často bojovali další státní zaměstnanci v pohraničí, i když jinak ke stráži nenáleželi.¹⁸ Nelze také opominout aktivitu německých antifašistů bojujících v řadách Rote Wehr i mimo ni proti hnědému nebezpečí spolu s Čechy.¹⁹ Nicméně jakkoliv byla tato podpora pro družstva SOS v konkrétních jednotlivých případech důležitá, v celkovém organizačním pořádku SOS hrála podružnou roli.

---

¹⁷ Příslušníci četnictva, policejních strážních sborů, obecní stráže bezpečnosti, finanční stráže, vojenské osoby, a osoby mající postavení jiné veřejné stráže, jiní zaměstnanci státu, ústavů, podniků a fondů státních nebo státem spravovaných a zaměstnanci veřejnoprávních korporací, ústavů, podniků a fondů, ať ve služebním poměru veřejnoprávním či soukromoprávním, pokud jsou podle svého služebního poměru určeni k výkonu strážní, policejní nebo podobné služby.

¹⁸ Šlo především o zaměstnance Československých drah a celníky, kteří byli často ve stejné služebně s příslušníky finanční stráže.

¹⁹ Silvestr Nováček: Rote Wehr; Z bojů za svobodu II., Praha 1966.

Rozhodující roli zde hrály, jak již bylo řečeno, složky čtyři. Byla to finanční stráž, státní policie, četnictvo a vojenské osoby. Termín vojenské osoby znamenal aktivní vojáky přidělené k SOS, ale především také záložníky. Tito zástupci tří vládních resortů měli společně hájit zájmy československého státu v jeho pohraničních okresech jak proti vnějšímu, tak i proti vnitřnímu nepříteli.

Než se dostaneme k vlastní organizaci SOS, chtěl bych čtenáře seznámit s těmito jeho jednotlivými složkami, jejich historií a resortní službou. Nejde o to je podrobně popisovat. Cílem je pouze stručné přiblížení. Koneckonců u polozapomenutých ozbrojených sborů stručné načrtnutí jejich aktivit a rozdílů ve službě a působnosti četnictva a státní policie na jedné straně, finanční stráže a celníků na straně druhé, neuškodí, už jen proto, že se tyto pojmy často užívají nesprávně.

2) Finanční stráž²⁰

Výnosy z vybírání cel tvořily vždy významnou položku státních příjmů. Proto také s rozvojem mezinárodního obchodu se začaly státy čím dál více starat o ochranu své celní hranice. V našem prostředí se tento trend výrazně projevil po sedmileté válce, po které nastala mezi habsburským mocnářstvím a Pruskem celní válka. Navíc bylo třeba hlídat hranice kvůli velkému množství dezertérů. A tak právě do druhé poloviny osmnáctého století spadají první moderní opatření v ostraze hranic. Tím nejviditelnějším bylo ustavení vojenského hraničního kordonu, který byl prvním pohraničním ochranným sborem u nás. Jednalo se však převážně o vojenské vysloužilce a invalidy, špatně vyzbrojené a v nedostatečném počtu. Ačkoliv byly navíc k ostraze hranic nasazovány pravidelné jednotky vojska, výsledky nebyly uspokojivé.

A tak vydal císař František I. 10. října 1830 dekret, kterým zakládal hraniční stráž,²¹ jež měla nahradit systém vojenského kordonu. Do tohoto sboru již byli přijímáni pouze mladí, zdraví, svobodní a gramotní muži, čímž kvalita sboru nepoměrně vzrostla. Řadoví příslušníci se nazývali pohraniční myslivci. Jejich činnost na hranicích dostala roku 1835 svůj ekvivalent ve vnitrozemí zřízením důchodkové stráže.²² Její příslušníci kontrolovali v okolí větších měst, zdali bylo

---

²⁰ Přímo tématu finanční stráž věnující se literatura: Jaroslav Beneš: Finanční stráž československá, Dvůr Králové nad Labem 2003; Slavomír Brodesser: Celnictví v Československu, Praha 1982, Ota Holub: Stůj! Finanční stráž!, Praha 1987; Jan Jiráček: Na stezkách krále Šumavy, Domažlice 2005; Jindřich Marek: Smrt v celním pásmu, Cheb 2002. Okrajově také v pracích Libor Stejskal – Jan Stejskal: Drama '38, Liberec 2003, Robert Speychal: Stráž obrany státu, Praha 2002; Pavel Macek a Lubomír Uhlíř: Dějiny policie a četnictva II., Praha 1999.

²¹ Německy Grenzwaiche.

²² Německy Gefällenwache.

převážené zboží řádně procleno. Tato práce byla méně náročná, proto zde byli přijímáni i starší muži.

Konečně roku 1842 byla vytvořena finanční stráž tak, jak ji znali naši dědové z doby po roce 1918. Došlo totiž ke sloučení hraniční a důchodkové stráže a k vytvoření stráže finanční. Ta se stala jednotným sborem finanční policie jak na hranicích, tak ve vnitrozemí. Tato instituce s nezbytnými úpravami přežila rok 1918, i Druhou světovou válku; konečnou jí vystavili až komunisté po únoru 1948.

Poslední novelizace služebního řádu finanční stráže proběhla v roce 1907, a tento řád s drobnými úpravami platil až do jejího zrušení. Podle služebního řádu spočívaly hlavní úkoly FS v boji proti podloudnictví²³ a ostatním důchodkovým přestupkům,²⁴ zamezení volného pohybu osob přes hranice, nápomoci výkonným úřadům v jejich výkonech, spolupůsobení při vojenské ochraně hranic a udržování veřejného pořádku.

Vznik republiky znamenal pro FS podstatné změny. Nejen že mnoho jejích příslušníků se nevrátilo z války, ale ani ti, co zůstali, nestačili novým potřebám. Nehledě na to, že původní příslušníci byli většinou Němci novému státu nepřítelům naklonění, bylo třeba přijmout velké množství nových příslušníků. Je třeba připomenout, že z hranic nového státu byl původně hranicí Rakouska-Uherska pouze úsek hranic s Německem. Na všech ostatních úsecích bylo třeba na zelené louce co nejdříve vybudovat systém celnic a ostrahy hranic. Nedostatek mužstva byl odstraněn až s návratem legií, jejichž příslušníci tvořili

---

²³ Podloudnictvím se rozuměl bezcelní, tedy nelegální, dovoz či vývoz zboží.

²⁴ Důchodkové přestupky byly prohřešky v nesprávném placení či neplacení daní a státních monopolů.

především na Slovensku a Podkarpatské Rusi drtivou většinu mužstva.

Významnou organizační změnou bylo opětovné rozdělení finanční stráže roku 1919²⁵ na pohraniční finanční stráž a důchodkovou kontrolu. Tento požadavek zazněl již před válkou, nicméně naplnění se mu dostalo až po ní. Hlavním argumentem bylo, že na hranicích je více třeba mužů fyzicky zdatných, kdežto ve vnitrozemí více vzdělaných. Že úkoly jsou značně rozdílné, a tudíž jsou třeba rozdílná kritéria pro vstup do sboru, proto by byly lepší sbory dva. Tento vcelku rozumný argument byl však po několika letech v praxi vymazán otázkou, co s příslušníky pohraniční finanční stráže, kteří již na svůj úkol na hranicích fyzicky nestačí. Dříve by šli do vnitrozemí, ale co nyní? Tento problém, vyhrocující se spolu s mezinárodní situací ve třicátých letech, nebyl uspokojivě vyřešen.

Pro činnost finanční stráže v rámci SOS byla důležitá otázka její výzbroje.²⁶ V té se v poválečných letech nacházelo nepřeberné množství různých zbraní, často i těch, které si příslušníci přinesli z legií. Ministerstvo financí, pod které finanční stráž spadala, rozhodlo o jejich výměně. Nová výzbroj však kvalitativním skokem vpřed nebyla. Šlo o pušky válečné výroby Mannlicher vz. 1895 se zkrácenou hlavní. Byly opotřebované, nespolehlivé a nepřesné. Nicméně přes tlak

---

²⁵ Tato změna byla provedena zákonem z 12.12. 1919 číslo 28/1920 Sb. z. a n..

²⁶ Pohraniční finanční stráž s novým celním zákonem č. 114/1927 Sb. z. a n. z 14. července 1927 změnila svůj název opět na finanční stráž. Podle § 12 celního zákona „(1) Finanční stráž je ozbrojený a stejnokrojem opatřený sbor, jehož kázeň je přízpůsobena kázni vojenské a jenž je určen k tomu, aby střežil celní hranici, vykonával celní dozor na přechod osob a přestup zboží na celní hranici a hraničních vodách, aby zabraňoval přestupkům a je objevoval, i konal pomocné služby u celních úřadů. (2) Úkolem finanční stráže je též střežit státní hranici a dozírat na pohraniční styk a na oběh zboží z hlediska kontroly, patřící do oboru působnosti jiných správních odvětví podle pokynů, daných celní správou....“

ministerstva národní obrany na změnu²⁷ ministerstvo financí ponechávalo tuto zbraň ve službě, dokud nedošly její zásoby.

Teprve zhoršující se mezinárodní situace vedla úředníky MF k tomu, aby uvažovali o kvalitativní změně. Návrhů byla celá řada. Jedni chtěli přezbrojit finančníky pistolemi, které se více hodily ke službě v náročném terénu. Proti tomu však bylo MNO, které to oprávněně považovalo za zmenšení vojenské hodnoty FS. Proti vyzbrojení jak novými puškami tak i pistolemi bylo zase MF, protože by to bylo příliš drahé. Nakonec souboj vyhrála nově zkonstruovaná odlehčená puška Mauser vzor 33 ráže 7,92, kterou již mělo ve své výzbroji četnictvo. Tyto vysoce kvalitní zbraně se na hranice dostaly až v roce 1935.

Zvyšující se napětí mezi Československem a hitlerovským Německem zapříčinilo mohutný nábor mužstva k finanční stráži. Ke konci dvacátých let se počet příslušníků pohyboval okolo čtyř tisíc. Čím více se boj proti podlouníkům měnil v boj proti nepřátelům republiky, tím rostly i počty finančníků. V roce 1936 měla FS již necelých sedm tisíc členů. Nábor na jaře 1938 způsobil, že počty finančníků překročily osmitisícovou hranici. Při náboru dostávali přednost bývalí děsloužící poddůstojníci armády, kteří měli podstatně zvýšit vojenskou hodnotu FS. Noví příslušníci byli zároveň zařazováni ke Stráži obrany státu.

Nejmenší organizační jednotkou finanční stráže bylo oddělení FS. Čtyři až pět těchto oddělení tvořilo inspektorát,

---

²⁷ MNO zavedlo pro armádu pušku vz. 24 systému Mauser ráže 7,92. Od této zbraně odvozenou odlehčenou puškou vz. 33 bylo později vyzbrojeno četnictvo. MNO naléhalo na MF, aby všechny ozbrojené sbory měly stejnou zbraň. V případě války to značilo menší problémy se střelivem, opravami a náhradou pušek.

který podléhal zemskému finančnímu úřadu.²⁸ Po Mnichovu byly do této organizace včleněny navíc vrchní inspektoráty, aby byla možná rychlejší a snazší konsolidace za nových poměrů.

Finanční stráž měla také naprosto odlišný hodnostní řád od armády a četnictva. Základní hodnostní stupně ve třicátých letech byly tyto. Nejnižší hodností zřízence finanční stráže byla hodnost pomocný dozorce, následoval dozorce, respicient a vrchní respicient. Nejnižší hodnost úředníka finanční stráže byla inspektor II. třídy. Ten se mohl vypracovat na inspektora I. třídy. Na špici kariérního řádu stáli vrchní inspektor II. třídy a vrchní inspektor I. třídy.²⁹

Finanční stráž působila i po mnichovské katastrofě, když střežila tzv. dřevěnou hranici. Dokonce i po okupaci ji nechali Němci, s holemi místo pušek, pochůzkařit po této podivné linii. Finančníci protektorátu byli dokonce posílení o české příslušníky ze Slovenska, kteří museli opustit svou službu. Po ustavení celní unie mezi protektorátem a Velkoněmeckou říší přestala FS k 1. říjnu 1940 existovat. Její mužstvo bylo přeřazeno k jiným protektorátním ministerstvům a úřadům, nebo byli někteří příslušníci předčasně zproštěni služby.

Mnozí z bývalých příslušníků finanční stráže však během okupace ukázali svou odvahu, když se zapojili jak do domácího, tak do zahraničního odboje.³⁰ Se zbraní v ruce se účastnili květnového povstání. Po něm sice došlo k obnově FS, ale zároveň jí vyrostl nový konkurent v podobě Sboru národní

---

²⁸ Zemské finanční úřady byly zřízeny v Praze, Brně, Bratislavě a Užhorodě.

²⁹ Termínu zřízenci finanční stráže odpovídalo ve vojenské terminologii označení mužstvo. Úředníci FS jsou vlastně důstojníci FS.

³⁰ Činností příslušníků FS v protiněmeckém odboji, ale i jejich účasti v květnovém povstání 1945 a osudům finanční stráže do roku 1948 se nejvíce věnuje Ota Holub v knize Stůj! Finanční stráž!, Praha 1987.

bezpečnosti. Finanční stráž se svojí buržoazní minulostí již nehodila do nových poměrů znovuzrozené republiky. Navíc v FS měla velký vliv národně socialistická strana. Již před únorem se jednalo o začlenění FS do Sboru národní bezpečnosti. Definitivní konec přišel záhy po něm. Dne 2. 12. 1948 schválilo Národní shromáždění zákon číslo 275/1948, kterým se od 1. 1. 1949 přenášela působnost finanční stráže na Sbor národní bezpečnosti.

Druhou ozbrojenou složkou podléhající prvorepublikovému ministerstvu financí byli celní úředníci. Ti sloužili jen na velkých, mezinárodně významných celnicích či na silničních celních úřadech, kde však často pracoval pouze jediný muž. Celní úředníci vykonávali odbornou administrativní celní práci. Finančníci především střežili prostor celního pásma a měli na starost i řadu méně významných celnic. Za první republiky bylo z 265 celních úřadů 173 svěřeno FS.³¹ Celníci byli stejně jako úředníci finanční stráže vyzbrojeni pouze pistolí a nebyli zařazeni do Stráže obrany státu. Přesto ne jeden z nich za vlast bojoval.

---

³¹ Údaj převzat z knihy Jindřicha Marka Smrt v celním pásmu, Cheb 2000, str.49.

3) Četnictvo

Dalším ozbrojeným sborem československého státu, který byl zařazen k SOS a pocházel ještě z dob habsburského mocnářství, bylo četnictvo.³² První četníci Rakouského císařství byli dědictvím po Napoleonovi. Byli přisouzeni Františku I. rozhodnutím Vídeňského kongresu spolu s oblastmi na severu Apeninského poloostrova. Zdejší jednotky, včetně četnického pluku, byly po nezbytných změnách zařazeny do rakouské armády.

Rozšíření četnictva na sever od Alp přinesla až revoluce roku 1848. Obavy z dalších politických otřesů spolu se zrušením poddanství a tedy rozkladem tradičních donucovacích vrchnostenských orgánů způsobily, že bylo třeba najít novou bezpečnostně-donucovací složku. A zde vystupuje rakouské četnictvo ze svého italského stínu. Prvním zkušebním rozšířením bylo zformování četnického pluku pro Uhry po porážce tamní revoluce. Otec celorakouského četnictva Alexander Bach se chápe své příležitosti. Sestavuje podklady pro jeho založení, které předkládá císaři. Ten svým nařízením³³ zřizuje četnictvo v celém Rakousku. Císařské nařízení dostalo v lednu 1850 podobu zákona, který upravoval základní otázky fungování a organizace. Četnictvo zde bylo popsáno jako

---

³² Otázkou četnictva se zabývají články Ladislava Vojáčka: Československé četnictvo (Historický obzor 1997/V. – VI., str. 123 – 128) a Četnické humoresky z jiného pohledu: Četníci na veřejnosti za první republiky (Historický obzor 2003/IX. – X., str. 224 – 229). Za zásadní práce v této oblasti lze považovat knihy Pavla Macka a Lubomíra Uhlíře: Dějiny policie a četnictva I. (Praha 1997) a Dějiny policie a četnictva II. (Praha 1999). Tématem četnictva se zabývá také Michal Dlouhý například v pracích: Pátračka (Přísně tajné! – č. 3/2001, str. 27 – 38), Spojovací technika ve službách četnictva (Přísně tajné! – č. 5/2002, str. 59 – 63), Tajní spolupracovníci četnictva (Přísně tajné! – č. 5/2002, str. 63 – 69). Okrajově se tento problém řeší také v práci Roberta Speychala: Stráž obrany státu, Praha 2002 a knize Libora a Jana Stejskala Drama '38, Liberec 2003.

³³ Stalo se tak císařským nařízením z 8. června 1849 č. 272 ř. z..

vojensky organizovaný strážní sbor, jehož úkolem je udržovat veřejnou bezpečnost, klid a pořádek. Přestože bylo četnictvo částečně podřízeno ministerstvu vnitra nadále bylo součástí armády.

Zanedlouho přišlo i podřízení politickým úřadům, které se staly hlavními úkolovateli četníků. Další změny přinesla porážka v prusko-rakouské válce a následné rakousko-uherské vyrovnání, po kterém bylo na určitou dobu četnictvo v Zalitavsku zrušeno.³⁴ V Předlitavsku došlo k reorganizaci; četnické pluky byly rozpuštěny a nahrazeny zemskými četnickými velitelstvími tak, aby organizace četnictva odpovídala civilnímu správnímu dělení. Pokračoval také proces odluky od armády, když bylo četnictvo podřízeno místo ministerstvu války ministerstvu pro zemskou obranu. Vše dokončil zákon o četnictvu z roku 1876 spolu s novými služebními instrukcemi. Četnictvo bylo zcela odděleno od armády. Co se týče služby, podléhalo okresním úřadům, v ostatních záležitostech svým velitelům.

Bezproblémový přechod četnictva do služeb nově vzniklého československého státu se udál pouze ve vnitrozemí českých zemí. Národní výbor si sice výnosem z 29. 10. 1918 podřídil veškeré četnictvo v Čechách a na Moravě, ale někteří němečtí četníci v pohraničí se podřídili tamním německým iredentistickým vládám. Až postupným ustálením poměrů se tento problém podařilo vyřešit. Komplikovanější situace nastala na Slovensku a Podkarpatské Rusi. Zdejší žandárstvo bylo zcela maďarské a během konsolidace československé

---

³⁴ Netýkalo se to celého Zalitavska. Na území Chorvatska – Slavonie a Sedmihradska zůstalo četnictvo zachováno a podléhalo říšskému ministerstvu války. Roku 1881 bylo četnictvo obnoveno v celých Uhrách.

moci na Slovensku odešlo do Maďarska. Z toho vyplývá, že zde československé četnictvo muselo být vybudováno od základů. Vzhledem k nedostatku vhodných slovenských uchazečů byli Maďaři vystřídáni Čechy. To pak usnadnilo zavedení Předlitavských předpisů a řádů, které zůstaly v platnosti, na celé území republiky.

Definitivní podobu československému četnictvu dal zákon číslo 299/1920 Sb. z. a n. z 14. 4. 1920.³⁵ Tento také upravoval organizační strukturu. Nejvýše postaveným četníkem byl generální velitel četnictva,³⁶ který působil při ministerstvu vnitra, jehož 13. a 5. oddělení spravovalo četnické záležitosti.³⁷ Odpovídal za udržení kázně a vojenského pořádku, mimo to navrhoval MV povyšování, penzionování a přemísťování četníků. Nejdůležitějším řídicím článkem byla zemská četnická velitelství, v jejichž čele nestál nikdo jiný než zemský četnický velitel. Tato velitelství byla administrativně a ekonomicky zcela nezávislá, podřízená přímo MV. V záležitostech bezpečnostní služby podléhala ZČV zemskému prezidentovi, ve věcech týkajících se kázně a výcviku generálnímu veliteli četnictva. Součástí každého ZČV bylo také doplňovací oddělení, kterým museli projít všichni nově přijatí četníci.³⁸

V hierarchii pod zemskými četnickými velitelstvími stála četnická oddělení, která spravovala území průměrně tři až čtyř

---

³⁵ Podle tohoto zákona je četnictvo charakterizováno jako: „Vojensky organizovaný sbor strážný, jenž určen jest k tomu, aby podle stávajících zákonných předpisů a podle nařízení příslušných úřadů státních udržoval v celém území Československé republiky veřejný pořádek a veřejnou bezpečnost.“

³⁶ Tento úřad byl zřízen dekretem NV z 31. 10. 1918.

³⁷ Po reorganizaci ministerstva vnitra roku 1937 to bylo 12. oddělení MV.

³⁸ K četnictvu byli přijímáni jedině muži s československým občanstvím, bezúhonní, svéprávní a duševně způsobilí ve věku mezi 21 a 35 lety, svobodní nebo bezdětní vdovci. Nutná byla znalost československého jazyka, vojenský výcvik a minimálně vzdělání z obecné školy. Četník se musel zavázat k minimálně čtyřleté službě.

okresů. Neměla k dispozici výkonné složky, šlo jen o administrativní mezistupeň mezi ZČV a okresními četnickými velitelstvími zřizovanými v sídlech okresních úřadů. Ty již řídily a kontrolovaly nejnižší článek organizace - četnické stanice, jejichž obvody pokrývaly celé území ČSR kromě míst, kde působila policie.

Kromě nejdůležitějšího výkonného orgánu četnictva, tedy četnické stanice, existovala řada dalších specializovaných výkonných složek. Ty zde nechci příliš rozvádět, protože myslím, že již jejich názvy dávají tušit, co bylo náplní jejich činnosti. Kromě dobře známých četnických pátracích stanic se jednalo o četnické pohraniční kontrolní stanice, četnické eskortní stanice, četnické stanice se služebními psy,³⁹ okresní četnické stanice a četnické letecké hlídky.⁴⁰

Posledními speciálními četnickými jednotkami, rozhodně však ne svým významem, byly četnické pohotovostní oddíly. Jelikož celé tyto oddíly byly začleněny do praporů SOS, zaslouží si zde zvláštní pozornost. Poté, co se ukázalo jako nedostatečné personální posílení četnických stanic v pohraničí, bylo toto zrušeno a 1. 9. 1933 byly zřízeny v deseti vybraných městech četnické pohotovostní oddíly. Protože se toto opatření osvědčilo, byly tyto oddíly zřizovány postupně v celé republice. Osazenstvo tvořili výhradně četníci na zkoušku, kteří se mimo službu připravovali na složení zkoušky a definitivní přijetí ke sboru. V čele stál četník s hodností vrchního strážmistra. ČPO míval od 20 do 35 mužů, přičemž se

---

³⁹ Výcvik služebních psů byl centrálně řízen Ústavem pro výcvik a chov služebních psů v Pyšelích u Prahy, zřízený v roce 1925.

⁴⁰ Více k četnickým leteckým hlídkám Jindřich Marek: Vzdušní donkichoti: četnické letecké hlídky 1935 – 1939: čs. letci u 280. a 544. perutě RAF, Cheb 2001; a Jindřich Marek: Vzdušní hraničáři (Přísně tajné! – č. 1/1997, str. 77 – 103).

zhoršující se politickou situací byly oddíly posilovány. Jednotky to byly zcela mobilní, byly vybaveny automobily, autobusy, motocykly a kromě karabin vz. 33⁴¹ dostaly do výzbroje i lehké kulomety vz. 26. ČPO zasahovaly tam, kde bylo potřeba soustředit větší množství četníků. Jinak konaly pravidelné objížďky svěřeného obvodu a držely pohotovost v místě určení. Nikdy však nezasahovaly samostatně, jediné v součinnosti s místní stanicí.

Roku 1937 došlo k zařazení četnických pohotovostních oddílů ke Stráži obrany státu a jejich přemístění do sídel praporů SOS, kde tvořily samostatnou jednotku, která byla zálohou velitele praporu. Také byly u ČPO zřízeny tzv. zpravodajské oddíly v počtu do deseti mužů, které měly za úkol dbát o utajení opevňovacích prací. Kromě personálního posílení dostaly oddíly v kritickém roce 1938 navíc další dva lehké kulomety vz. 26.

Co se týče hodnostního řádu československého četnictva, ten, na rozdíl od finanční stráže, odpovídal zvyklostem v armádě.⁴² Příslušníci četnictva se dělili na sbor četnických gážistů bez hodnostní třídy a důstojníky četnictva. Do první skupiny spadalo mužstvo, v němž byli četníci na zkoušku a závodčí. Hodnost závodčího byla předstupněm definitivní četnické hodnosti a mohla být přiznána po půl roce dobré služby ve zkušebním období. Definitivní četnická hodnost strážmistra měla tři stupně – strážmistr, vrchní strážmistr a praporčík. Povýšením se praporčík mohl stát vrchním

---

⁴¹ Ve výzbroji celého četnictva od roku 1935.

⁴² Také 50% procent míst pro nové četníky bylo vyhrazeno pro bývalé dělesloužící poddůstojníky armády a předtím dostávali přednost legionáři; Pavel Macek – Lubomír Uhlíř, Dějiny policie a četnictva, Praha 1999, str. 140.

strážmistrem. Důstojníci četnictva již měli hodnosti zcela shodné s armádou, takže mezi nižší důstojníky četnictva patřili poručíci, nadporučíci a kapitáni. Vyšší důstojník mohl být štábním kapitánem, majorem, podplukovníkem či plukovníkem. Jedinou generálskou hodností byl generál četnictva.

Československé četnictvo zapojila do svého bezpečnostního aparátu po 15. březnu 1939 i okupační správa. Dostalo se pod dohled německého četnictva, navíc na řídicí místa protektorátního četnictva byli dosazeni němečtí důstojníci. Protektorátní četníci sice nebyli zcela loajální složkou vůči německé správě, nicméně nebyli pro Němce složkou obzvláště problematickou, i když samozřejmě mezi nimi bylo množství odbojářů a ryzích vlastenců. Koneckonců aktivita četnictva v květnovém povstání je dostatečně známa.

S koncem války se také blížil konec četníků v Čechách a v Československu též. Kromě výnosu Slovenské národní rady z února 1945, který rozpouštěl četnictvo na Slovensku, se stalo rozhodujícím usnesení košické vlády ze 17. dubna 1945 plánující vytvoření jednotného bezpečnostního sboru. Definitivní konec na sebe nenechal dlouho čekat. 30. června 1945 zrušilo ministerstvo vnitra svým výnosem četnictvo, uniformovanou státní policii a obecnou policii a na jejich místo ustavilo jednotný Sbor národní bezpečnosti.

4) Státní policie

Jedinou hodnotnou součástí státní policie,⁴³ kterou ČSR zdělila z podunajské monarchie, bylo pražské policejní ředitelství, při němž také působila drtivá většina československých státních policistů v roce 1918. Ostatních několik státních policejních úřadů v českých zemích bylo početně slabých a nepříliš významných.⁴⁴ Kromě Prahy nikde nebyla zřízena uniformovaná státní policie, takže v ostatních městech převážnou část policejní práce obstarávala policie komunální. Na Slovensku státní policejní úřady kromě Bratislavy neexistovaly. Nicméně i státní policisté z Prešpurku na příkaz Budapešti odešli koncem roku 1918 do Maďarska. Důvodem nepočetnosti státní policie za Rakouska-Uherska bylo svěření policejní služby především do rukou obcí.

Co se týče výkonu služby, zásadní rozdíl mezi obecní a státní policií neexistoval. V podstatě šlo pouze o odlišnost ve zřizovateli a podřízenosti. Složky státní policie podléhaly státním policejním úřadům, kdežto obecní policie jednotlivým obcím. Na venkově a v menších sídlech, kde nebyla obecní policie, vykonávalo bezpečnostní službu četnictvo.

Právě podřízenost komunální policie obcím se ukázala po roce 1918 jako problém. Zejména v pohraničních oblastech s převahou Němců či Maďarů. Zde německý starosta řídil německého strážníka a oběma byly zájmy RČS dosti vzdálené.

---

⁴³ Nejucelenější práce ke státní policii jsou už několikrát zmiňované studie dvojice Macek – Uhlíř: Dějiny Policie a četnictva I. až III. (všechny vydané v Praze v letech 1997, 1999, 2001). Dále se jí částečně věnuje Robert Speychal v práci Stráž obrany státu, Praha 2002 a Libor a Jan Stejskalovi: Drama '38, Liberec 2003.

⁴⁴ Malé posádky státní policie se nacházely kromě Prahy také v Brně, Plzni, Moravské Ostravě, Podmoklech (dnes část Děčína), Chebu a Bohumíně.

A tak došlo k mohutnému rozvoji sítě státních policejních úřadů. Kromě důležitých českých center, jako Plzeň, Ostrava apod., přibývali státní policisté především v problémových městech našeho pohraničí. K tomu začala výstavba zcela nové sítě státních policejních úřadů na Slovensku a Podkarpatské Rusi. Nové státní policejní úřady vznikaly buď zestátněním komunální policie, či byly zakládány zcela nově.

Právním podkladem pro tento rozvoj se stal zákon č. 165/1920 Sb. z. a n. o zřizování státních policejních úřadů, kdy vláda dostala pravomoc zřizovat po dobu pěti let tyto úřady se souhlasem obcí, kde uznala za vhodné. Tento zákon doplnil roku 1931 další, který potvrzoval pravomoc vlády zakládat policejní úřady se souhlasem zastupitelstva.

Mezinárodní vývoj přinesl zanedlouho výraznou změnu. Jednalo se o vládní nařízení č. 51/1936, které umožňovalo vládě kdykoliv zřizovat či rušit státní policejní úřady, stanovovat či měnit jejich sídla a obvody. Mohla tak činit všude a to bez souhlasu obcí.

Existovaly dva základní typy státních policejních úřadů. V nejvýznamnějších městech byla zřizována policejní ředitelství, v jejichž čele stáli policejní ředitelé. Výjimku tvořila Praha, kde do vedení policejního ředitelství jmenoval prezident republiky policejního prezidenta. V menších sídlech vedli policejní komisařství správci. Ti byli kromě ministra vnitra a zemského prezidenta podřízeni i příslušnému okresnímu hejtmanovi. Policejní ředitelství byla postavena naroveň okresního hejtmanství. V podřízenosti policejních ředitelství a komisařství působily četné státní policejní expozitury. Nejnižším článkem byla policejní strážnice.

Nejdůležitější postavení v rámci celé republiky si zachovalo pražské policejní ředitelství. Některé jeho části měly celostátní působnost.⁴⁵ Co se týče hodností u státní policie, byly v podstatě totožné s četnictvem od hodnosti strážmistra a výš. Jen místo četníka na zkoušku a závodčího je zde pomocný strážník a strážník v čekatelské době.

Státní policisté se dělili na uniformované a neuniformované. Uniformovaní měli na starost pořádkovou a strážní službu, kdežto jejich kolegové bez stejnokroje se zabývali kriminální prací a zpravodajskou službou. Až do roku 1936 ale policejní sbory jednotlivých státních policejních úřadů netvořily jednotnou složku. Teprve vládní nařízení č. 51/1936 odstranilo roztržitost a vytvořilo dva jednotné policejní sbory.

Doslova zlatým věkem státní policie lze nazvat léta 1936-38 kdy bylo vytvořeno 49 nových státních policejních úřadů a policejní ředitelství v Liberci a v Českých Budějovicích. Tímto počet státních policejních úřadů přesáhl v roce 1938 stovku. Žádný strom však neroste do nebe, a tak přišel i prudký pád. Válku protektorátní policie ještě přežila, ale to bylo vše. Výnosem MV z 30. června 1945 se spolu s četnictvem a obecní policií rozplynula ve Sboru národní bezpečnosti.

---

⁴⁵ Jednalo se o Zpravodajskou ústřednu, Všeobecnou kriminální ústřednu. Policejní ředitelství Praha vedlo také ústřední daktyloskopickou registraci, ústřední sbírku fotografií pachatelů, ústřední ohlašovací úřad obyvatelstva atd.

5) Vojenské osoby

Československou armádu zde nechci podrobně rozebírat, protože by se jednalo o pověstné nošení sov do Athén.⁴⁶ Jak vypadá armáda a jaké jsou její úkoly si každý dovede docela dobře představit sám. Nemá cenu zde popisovat její historii před vznikem republiky, protože s císařskou armádou měla ta republiková velmi málo společného. Chci se pouze na tomto místě zmínit o organizačních a personálních změnách ve velení ČSA ve třicátých letech,⁴⁷ které ji měly připravit na budoucí konflikt. To, do jaké míry se změny osvědčily, praxe bohužel neproověřila.

Stejně tak jako na celý svět dopadla hospodářská krize tíživě i na Československo a jeho armádu. Hospodářské problémy vedly k omezování státních výdajů. Potřeba úspory ruku v ruce s důvěrou v mezinárodní politický vývoj vedly ke stagnaci rozpočtu Ministerstva národní obrany. Proti vůli nejvyššího velení byl roku 1932 přijat zákon zkracující vojenskou prezenční službu na pouhých 14 měsíců. Špatné hmotné zabezpečení vojáků, a dokonce i důstojníků, vedlo k redukci branné moci a logicky k poklesu její bojové síly. Stávající mechanismy velení, nástupové a operační plány již byly takticky značně zastaralé.

---

⁴⁶ K československé armádě, jak jsem již napsal v úvodu, existuje nepřehledné množství literatury. Řadu titulů uvádím v seznamu prostudované literatury, i když se jedná o zlomek toho, co bylo k československé armádě napsáno.

⁴⁷ Více k tomuto tématu: Pavel Šrámek: Personální změny ve velení československé armády v roce 1933, O dějinách a politice, Ústí nad Labem 2001, str. 25 – 35; a Pavel Minařík: Reorganizace armády ve 2. polovině 30. let a vytvoření sestavy vojsk po vyhlášení mobilizace, Sborník vojenské akademie v Brně, řada C-D, 1999, č. 2., str. 65 – 90.

Tento neblahý trend bylo třeba zvrátit. Jako první začalo od roku 1931 na potřebných změnách v armádě pracovat operační oddělení Hlavního štábu. Zatím alespoň na papíře. V zásadě šlo o přehodnocení hlavního nepřítele, Německo namísto Maďarska, a rozdělení armády na krycí a manévrovací část postavenou po mobilizaci. Aby se docílilo lepší pohyblivosti vojsk, snížil se počet pluků u divize o jeden na tři, také byla odebrána divizi většina služeb a postoupena vyššímu velení. Pro zlepšení systému velení byl vytvořen nový mezistupeň mezi divizí a armádou – sbor. Všechny změny měly vést k přeskupení ČSA, aby mohla lépe čelit německému nebezpečí. Poté, co tyto návrhy dostaly písemnou podobu a prošly několikerým připomínkováním, vyšel z nich dokument nazvaný „Armáda v poli“, jenž se měl stát základem pro budoucí reorganizaci. Byl schválen 9. 5. 1933.

Tíživost situace v čsl. vojsku si začalo uvědomovat i politické vedení, a i ono začalo přispívat k napravení neuspokojivého stavu, nejprve alespoň po stránce organizační. 6. října 1933, poté co Hitler dal vale odzbrojovací konferenci, byla ustavena Nejvyšší rada obrany státu, jež měla s konečnou platností rozhodovat o otázkách branné moci.⁴⁸ Do procesu zasáhl i prezident Masaryk. Ten vahou své osobnosti pomohl prosadit na post náčelníka Hlavního štábu, namísto sice spolehlivého a věrného, ale již méně kreativního a odborně vojensky nevzdělaného armádního generála Jana Syrového, ambiciózního a schopného armádního generála Ludvíka Krejčího.

---

⁴⁸ Byla vytvořena ke zlepšení spolupráce armádních a civilních orgánů. V jejím čele stanul předseda vlády a někteří další členové vlády jmenovaní prezidentem republiky. Poradní hlas měl generální inspektor ČSA (= arm. gen. Syrový) a náčelník Hlavního štábu ČSA (= arm. gen. Krejčí).

Krejčí hned po svém nástupu do funkce, počátkem roku 1934, začal energicky prosazovat reformu armády tak, jak byla postupně vypracována.⁴⁹ Spolu s ním přišla řada nových lidí, kteří zaujali na Hlavním štábu vedoucí postavení.⁵⁰ Prvním krokem bylo opětné zavedení dvouleté prezenční služby - a to i pro nástupní ročník 1933, který měl původně sloužit pouze 14 měsíců. Toto byl bod zlomu na cestě k lepšímu vojsku. Usilovnou prací a za nemalého nasazení byla dokončena a 15. května 1935 vstoupila v platnost nová organizace válečné armády. Od října 1935 začaly probíhat změny armády mírové, takže začátkem roku 1938 byla reorganizace celé ČSA dokončena a ta byla připravena na válečný konflikt. Velkou slabinou však nadále zůstala modernizace. Zastaralá letadla, nedostatečný počet tanků, protiletectkých a protitankových kanónů, malá úroveň motorizace – tento obraz zůstal bohužel zachován. Takový stav však vyplýval z finančního upřednostnění výstavby opevnění. Nebudovali jsme armádu útočnou, ale obranou se všemi výhodami a nevýhodami, které z toho plynuly.

Věnovat zde větší prostor výstavbě a hodnocení československého opevnění opět nechci.⁵¹ Snad jen postačí citace z dokumentu německého Vrchního velitelství pozemního vojska Denkschrift über die tschecho-slowakische Landesbefestigung z 1. 11. 1941, který v závěru konstatuje: „Česko-slovenské stálé opevnění bylo na podzim roku 1938,

---

⁴⁹ Jmenován prezidentem republiky 31. 12. 1933.

⁵⁰ Mimo jiných i legendární zpravodajec František Moravec. Ten nastoupil do čela II. (zpravodajského) oddělení HŠ a z tohoto nevykonného úřadu vybudoval jednu z nejlepších zpravodajských organizací své doby.

⁵¹ Opět k tomuto tématu existuje nepřehledné množství literatury. Jenom jako příklad uvádím práci Aron, L. a kolektiv: Československé opevnění 1935 – 38, Náchod 1990. Jinak velké množství literatury na téma československé opevnění vydává ing. Jan Škoda – Fortprint vydavatelství a nakladatelství fortifikační literatury, Dvůr Králové nad Labem.

když se mělo osvědčit, ještě ve stádiu vzniku. Souvislá opevněná fronta neexistovala. Pouze některé úseky měly plnou bojovou hodnotu. ... Bezpochyby by ale rok 1939 ukázal podstatně jiný obraz opevnění, neboť při koncentraci všech pracovních sil země k pevnostní výstavbě by na jaře 1939 bylo odhadem dosaženo 75% a na podzim téměř 100% bojové síly.“⁵²

Pokud jde o vojenské osoby začleněné k SOS, jednalo se především o záložníky z blízkého okolí družstev stráže, ke kterým náleželi. Kde se jich vzhledem ke složení obyvatelstva kriticky nedostávalo, tam je měli nahradit aktivní vojáci prezenční služby. Jejich počty však byly také velice nízké, protože armáda nemohla postrádat větší množství mužstva, aby nenarušila strukturu a výcvik svých praporů a pluků⁵³. Určování záložníků za členy SOS se budu věnovat na jiném místě.

---

⁵²Citováno z knihy Pamětní spis o česko-slovenském stálém opevnění, Dvůr Králové nad Labem 2000; str. 217.

⁵³Počty aktivních vojáků stejně jako dalších příslušníků u jednotlivých praporů SOS uvádím v tabulkové příloze.

6) Zrod SOS a organizování praporů⁵⁴

Jak již bylo řečeno, plán na vytvoření Stráže obrany státu vzešel z dílny ministerstva vnitra. Druhým rodičem bylo MNO a velení armády, které celá léta naléhalo, aby byla odpovídajícím způsobem vyřešena součinnost všech ozbrojených sborů československého státu při obraně jeho hranic. Po odmítnutí návrhu vojáků na zřízení jediného ozbrojeného sborů z příslušníků četnictva, finanční stráže a státní policie přišlo MV s vlastním návrhem na zřízení SOS. Tento projekt byl projednán a schválen zainteresovanými ministerstvy na společné schůzce 16. května 1936. Na základě této shody došlo k vypracování návrhu nového vládní nařízení o Stráži obrany státu, které dostalo zelenou od ministerské rady dne 12. června. Celý proces došel naplnění 23. října 1936 kdy vláda, na základě zákona č. 109/1934 O mimořádné moci nařizovací, vydala své nařízení číslo 270 Sbírky zákonů a nařízení o Stráži obrany státu.⁵⁵

Vládní nařízení povšechně určovalo úkoly nového sboru. Těmi byla především péče o ochranu neporušitelnosti státních hranic a nedotknutelnost státního území. Mimo to měla SOS spolupůsobit při ochraně veřejného pořádku, klidu a bezpečnosti a také při provádění celní správy.

V záležitostech služby podléhala stráž politickým, či státně policejním úřadům, v záležitostech výcviku, vyučování, kázně a kontroly služby svým velitelům. V obou směrech podléhala

---

⁵⁴ Nejvíce k tomuto tématu uvádí Ota Holub: Organizace a příprava Stráže obrany státu k bojové činnosti při zajištění státní hranice ČSR v letech 1936 – 1938 (Historie a vojenství 1991/3, str. 18 – 39). A také Robert Speychal: Stráž obrany státu, Praha 2002.

⁵⁵ Vládní nařízení o SOS vycházelo ze zákona č. 131 Sb. z. a n. z 13. května 1936 O obraně státu.

v nejvyšší instanci ministerstvu vnitra. Vládní nařízení nicméně předpokládalo dohodu MV s MNO o tom kdy, za jakých podmínek a v jakém rozsahu bude stráž podřízena vojenskému velení, protože bylo nemyslitelné, aby v případě válečného střetnutí existovalo velení dvojí.⁵⁶

Příslušníci SOS i v době, kdy nespádali pod armádní velení, podléhali při výkonu služby vojenským trestním zákonům a soudům a platil pro ně přiměřeně vojenský služební řád.⁵⁷ Kázeňské právo a řízení bylo pro SOS odvozeno z práva a řízení vojenského po dohodě příslušných ministerstev. Pro vojenské osoby v rámci stráže platily vojenské předpisy bez změn. Podobně pro stráž platily při výkonu služby armádní předpisy pro ubytování vojska i pro požadování věcných prostředků a osobních úkonů pro vojsko. Výslovně bylo rovněž zdůrazněno, že příslušníci SOS podléhající vojenské povinnosti nebudou po dobu příslušnosti ke stráži povolávání k jejímu výkonu.

Celkové počty příslušníků stráže určovalo ministerstvo vnitra po dohodě s MNO a MF. Příslušníky četnictva, policejních strážních sborů, obecní stráže bezpečnosti a vojenské osoby určoval k SOS okresní úřad a ti se stávali příslušníky stráže okamžikem určení. Vojenské osoby, příslušníci finanční stráže a ostatní státní, zemští či okresní zaměstnanci mohli být určeni za členy SOS pouze se

---

⁵⁶ Přejedání Stráže obrany státu pod velení armády nastával okamžikem vyhlášení ostrahy hranic. Zajištění hranic jako takové mělo tři stupně: nejnižším byla stálá opatření, následovala ostraha hranic a třetím nejvyšším stupněm byl krytí hranic, který prováděla kompletní zmobilizovaná válečná armáda.

⁵⁷ Přestupků proti vojenskému služebnímu řádu při nasazení SOS nebylo příliš mnoho. Kromě dezercí vojenských posíl, většinou německé národnosti, se jednalo především o nedovolené opuštění stanoviště. Tito provinilci však byli skoro pokaždé nelezni v nejbližší hospodě. Ilustrativní pro tento případ je zpráva o incidentu v hostinci v obci Ruhstein u Eisendorfu: dvě dříve trestně stíhané vojenské posily SOS se opily a pak málem rozbily celou hospodu. (Národní archiv, fond MV stará registratura, karton 5636, složka 10; 663; 7/73). Nicméně veškerá obvinění na členy SOS byla vždy řádně vyšetřena a viníci potrestáni.

souhlasem jim služebně nadřízeného orgánu. Osoby, které se nenacházely v žádném státním služebním poměru, ale jejichž zařazení ke strážce bylo žádoucí, mohly být do ní začleněny pouze s dobrovolným souhlasem. Toto se týkalo vojenských posil strážce. Proti určení za příslušníky SOS neexistoval žádný opravný prostředek, nicméně příslušný okresní úřad mohl příslušníka strážce kdykoliv zprostit této funkce.⁵⁸

Přestože sosáci, jak se příslušníci strážce sami nazývali, měli zákonem stanovená práva civilní i vojenské strážce, vládní nařízení přesně vypočítávalo možnosti, za kterých jim bylo povoleno použít zbraně:

„a) při nutné obraně, aby odvrátili násilný útok, jenž na ně byl učiněn nebo který jim přímo hrozí nebo jímž se ohrožuje život jiné osoby;

b) aby odvrátili nebezpečný útok, který ohrožuje střežený objekt, po marné výzvě, aby bylo opuštěno od útoku;

c) aby zamezili útěk pachatele, jenž vážně poškodil nebo ohrozil střežený objekt, byl-li přistižen při činu nebo je-li důvodně podezřelý z takového činu a nelze-li jej zadržeti jiným způsobem;

d) aby zamezili útěk nebezpečného zločince, jehož nemohou jiným způsobem zadržeti;

e) aby zamezili útěk osoby, která se v místech ohrožených chová podezřele a na volání příslušníka strážce nedá uspokojivou odpověď, nemohou-li ji zadržeti jiným způsobem;

---

⁵⁸ O zproštění z funkce často žádaly vojenské posily v červnu 1938 poté, co již byla zrušena ostraha hranic, ale pohotovost SOS nadále trvala. „U okresního úřadu hromadí se žádosti o propuštění živnostníků, obchodníků, majitelů hospodářských usedlostí. Velká většina těchto žádostí je odůvodněna a potvrzena různými úřady nebo četnictvem. Tyto žádosti jsou vesměs zamítány.“ Hlásil okresní úřad ve Strakoniciích ministerstvu vnitra 18. června 1938 (Národní archiv, fond MV stará registratura, karton 5638, složka 10; 663; 7/153)

f) nelze-li jinak překonati odpor, směřující k zmaření jejich služebního výkonu.“⁵⁹

Přestože se seznam možností, při nichž bylo možné použít zbraně, zdá dosti široký, v praxi bylo jejich užití dosti problematické. Ministerstva vnitra a financí mimo rámec vládního nařízení dále omezila možnosti pro užití zbraní, na což mnoho ochránců hranic v kritických měsících roku 1938 doplatilo. MV například trvalo na dodržování běžných mírových pravidel pro použití služební zbraně, i když SOS již byla ve faktické válce se sudetoněmeckým freikorpssem a vlastně celým německým pohraničím. V této situaci mírové předpisy zjevně neodpovídaly aktuálním potřebám. Podobně působilo nařízení MV, že pokud je už střelba československými orgány opětována, nesmí za žádných okolností dopadat kulky na německé území. Při německých případech čs. celníc a oddělení FS, nacházejících se přímo na hraniční čáře, které byly často přímo podporovány palbou z německého území, takové nařízení zcela obětovalo naše obránce.

Vládní nařízení č. 270/1936 Sb. z. a n. také určovalo za hlavního organizátora výstavby SOS ministerstvo vnitra. To dostalo za úkol po dohodě s MNO a MF, popřípadě dalšími zainteresovanými centrálními orgány státní správy, upravit vnitřními předpisy organizaci stráže, zásady pro její působnost a služební povinnosti. Dále mělo rozhodnout o tom, jak bude stráž označena, školena a cvičena. Podobné to bylo s otázkami výstroje a výzbroje. MV získalo možnost vyžádat pro sebe i pro politické úřady, při nichž se předpokládalo místní

---

⁵⁹ Citováno z vládního nařízení č. 270/1936 Sb. z. a n.

velitelství SOS, odborné poradce. Šlo především o důstojníky vojska, kteří se stali veliteli praporů SOS, a dále úředníky z oboru ministerstev financí, železnic, pošt a telegrafů.

Vzhledem k tomu, že vládní vyhláška⁶⁰ vstoupila v platnost 31. října 1936, nedal se v tomto roce očekávat závratný posun v budování stráže. Přesto se podařilo v hrubých rysech vybudovat alespoň rámec nové organizace. Prvním krokem byl výnos MV z 16. 11. 1936. Ten určoval 31 velitelství praporů SOS,⁶¹ které se staly základní organizační jednotkou. Pohraniční území bylo rozděleno na obvody jednotlivých praporů a v každém obvodu bylo při okresním úřadě zřízeno velitelství praporu. U SOS na rozdíl od armády neplatily stejné tabulkové počty příslušníků útvaru. Prapory byly různě početné podle velikosti a charakteru svěřeného úseku hranice.⁶² Ne každý pohraniční okres disponoval vlastním velitelstvím stráže. Prapory SOS spravovaly několik pohraničních okresů.⁶³ Jediným ustaveným vnitrozemským útvarem SOS byl prapor Praha, zřízený při pražském policejním ředitelství.⁶⁴

Listopadový výnos ministerstva vnitra rovněž poněkud konkretizoval úkoly kladené na stráž: „*Stráž obrany státu*

---

⁶⁰ Vládní nařízení o SOS také obsahovalo přísahu, kterou všichni příslušníci museli složit při vstupu do sboru: „*Přisáhám při všem, co jest mi svaté, a v plné shodě se svým svědomím a přesvědčením, že budu poslušen presidenta a vlády republiky československé a všech svých velitelů a představených; prisáhám, že budu bez odmluvy plniti jejich nařízení vždy a všude, i v nebezpečí, bez váhání a odporu, že svůj útvar neopustím, ale i život svůj ochotně dám na ochranu vlasti a za její svobodu; prisáhám, že budu své druhy milovati, k nim věrně státi, v nebezpečí je neopustím, ale až do konce s nimi budu bojovati, jak mi káže mužná čest a vědomí povinností občanských. Tak prisáhám.*“

⁶¹ Jednalo se o velitelství praporu SOS: Rychnov nad Kněžnou, Jičín, Liberec, Litoměřice, Most, Kadaň, Falknov nad Ohří (dnešní Sokolov), Stříbro, Domažlice, Strakonice, České Budějovice, Jindřichův Hradec, Praha, Šumperk, Bruntál, Moravská Ostrava, Moravské Budějovice, Znojmo, Hodonín, Žilina, Liptovský Svätý Mikuláš, Spišská Nová Ves, Bratislava, Nové Zámky, Levice, Lučenec, Rimavská Sobota, Košice, Michalovce, Užhorod, Chust.

⁶² Například prapor SOS Bratislava dosahoval 24. září 1938 počtu 2 118 mužů, zatímco prapor Žilina pouhých 393 příslušníků.

⁶³ Obvody jednotlivých praporů SOS jsou uvedeny v tabulkové příloze.

⁶⁴ V roce 1938 mělo dojít ke zřízení dalších vnitrozemských praporů (Poděbrady, Pardubice, Tábor, Plzeň, Brno, Kroměříž, Hranice). Vzhledem k vývoji událostí na to nezbyl čas.

provádí trvale střežení státních hranic a tvoří první sled hájící státní hranice při nepřátelských nájezdech a přepadech.

Vykonává zpravodajskou a hláskou službu. Střeží vojenské objekty a jiné objekty, jež určí příslušné vojenské velitelství, zvláště zařízení sloužící k znesnadnění dopravy na komunikacích, případně terénu. Připravuje vojenskou obranu státních hranic, zejména spolupracuje na přípravách pro ničení a zatarasení komunikací. Spolupracuje při branné výchově. Spolupůsobí při ochraně veřejného pořádku, klidu a bezpečnosti a spolupůsobí při provádění úkolů celní správy...“⁶⁵

Jednotlivé prapory SOS se podle vojenských zvyklostí dělily na menší jednotky. Na jeden prapor připadaly průměrně 2-3 roty, ty se dále členily na čtyři. Nejmenší jednotkou bylo družstvo, jehož základ tvořila jednotlivá oddělení finanční stráže nebo pohraniční četnické stanice. Původní kalkulace z podzimu 1936 předpokládala přibližně 10 tisíc mužů SOS. Konečný účet roku 1938 byl však téměř trojnásobný.⁶⁶

Do konce roku 1936 byla při určených okresních hejtmanstvích nebo při policejních ředitelstvích zřízena velitelství stráže. Začátky byly dosti skromné. V čele velitelství stál aktivní důstojník armády, nejčastěji vyšší důstojník pěchoty v hodnosti podplukovníka.⁶⁷ Ten dostal k ruce dva až tři muže od četnictva, státní policie či FS. To bylo vše. Stávalo se, že prostory přidělené velitelství stráže

---

⁶⁵ Citováno z knihy Jindřicha Marka: Smrt v celním pásmu, Cheb 200, strana 102.

⁶⁶ Počty příslušníků SOS nasazených v květnu a září 1938 jsou uvedeny v přílohách.

⁶⁷ Jednalo se o důstojníky vybrané z pěchotních vojenských útvarů, kde poté armádě citelně chyběli, jelikož armáda neměla v této době dostatek systematizovaných míst pro důstojníky vyšších hodnostních stupňů. Více v žádosti MNO čj. 6234/1.oddělení-1937 o zvýšení počtu míst určených pro důstojníky vyšších hodnostních stupňů (Žádost uložena ve Vojenském historickém archivu, fond Hlavní štáb, organizační oddělení, karton 160, složka 32; 32/3; 2).

neodpovídaly potřebám, a ani zařízení kanceláře nebylo na odpovídající úrovni. O tom svědčí mimo jiné žádost velitele praporu České Budějovice. Ten ještě 12. 3. 1937 musel urgovat svou únorovou žádost ministerstvu vnitra o přidělení psacího stroje, protože jak píše: „*Psacího stroje je velmi nutně zapotřebí, neboť chod služby stálým vypůjčováním je velmi bržděn.*“⁶⁸ Rok 1937 přinesl podstatné zlepšení, a to nejen co se týká vybavení kanceláře velitele.

Významnou se stala informační rozprava všech velitelů praporů SOS a zástupců ministerstev vnitra, obrany a financí. Tuto schůzku svolalo MNO na 31. března 1937 do Prahy, do prostor Vysoké školy válečné.⁶⁹ Hlavním důvodem bylo usměrnění práce při budování sboru a také vysvětlení všech nejasností a nesrovnalostí, se kterými se velitelé praporů za dobu své několikaměsíční služby setkali.

Bylo s uspokojením konstatováno, že MF dává k dispozici pro účely SOS téměř celou finanční stráž, místo pouhých osmi set mužů, jak se dříve plánovalo. V podobné pozici se nacházela státní policie, která poskytla kompletní uniformovanou stráž bezpečnosti. Její neuniformovaná část zůstala zatím stranou, ostatně jejím hlavním úkolem při obraně státu byla zpravodajská činnost. Páteří stráže se stalo četnictvo, jehož důležité prvky byly připraveny k účasti v SOS. Ba co více – již bylo zařízeno přesunutí četnických pohotovostních oddílů k praporům stráže, jejichž velitelé byli vyzváni, aby nahlásili, kde je ve svém obvodu chtějí umístit. Zároveň dostali velitelé informace o plánovaném náboru

---

⁶⁸ Více: Národní archiv, fond Ministerstvo vnitra, stará registratura karton 5657, složka 10;665;3.

⁶⁹ Rozkaz svolávající velitele, jakož i zápis s porady je uložen v Národním archivu, fond MV, stará registratura, karton 5632, složka 10; 663; 7/6.

nových sil k četnictvu a finanční stráži. Tito noví příslušníci měli být automaticky zařazováni také k SOS.

Velitelé praporů byli upozorněni, že ačkoliv jsou nadále příslušníky vojenské správy, nyní se stalo jejich nejvyšším úřadem ministerstvo vnitra a okresní hejtmané stojící v čele politického úřadu jsou představenými velitelů praporů. Přestože organizování praporu bylo po dohodě s okresním hejtmanem zcela v kompetenci velitele, velitel praporu nebyl nadřízeným velitelům četnických oddělení ani správcům inspektorátů finanční stráže ve svém obvodu. Tudíž nemohl volně přesunovat lidi, kteří těmto úřadům podléhali, což stěžovalo jeho práci.

Otázka dodávek zbraní byla z pohledu MV vyřešena příslibem, že jich dodá tolik, na kolik přidělí vláda peníze. Přesto velitelé dostali příslib dodávky 20 až 30 lehkých kulometů vz. 26 na prapor do konce roku s tím, že musí vypracovat podklady, v nichž bude zakresleno umístění kulometů na předpokládaných hlavních bojových stanovištích. Do budoucna se počítalo s nákupem poplašných raket⁷⁰ a s přidělením 2 až 3 těžkých kulometů na jeden úsek. Dokonce prapory dostaly za úkol nahlásit s kolika lidmi počítají pro jejich obsluhu. K přidělení těchto zbraní SOS však nikdy nedošlo. Současně byl kladen důraz na spojovací službu a komunikace. Zástupci ministerstva vnitra se zavázali, že budou usilovat o dodání dopravních prostředků.⁷¹

---

⁷⁰ Minimálně jeden lehký kulomet byl dodán každému družstvu SOS. Na každý převzatý kulomet musela být vystavena stvrzenka velitelem příslušného družstva. Stvrzenky jsou dodnes uloženy v Národním archivu. Většina družstev dostala také poplašné rakety, pouze někde dodány nebyly.

⁷¹ Motorizace jednotek SOS zůstala nevyřešeným problémem. Došlo pouze k dodávce jednoho nákladního automobilu každému praporu. Plánovaného přidělení obrněných automobilů se stráž dočkala částečně až v roce 1939.

Vzhledem k tomu, že zásadní způsob boje, kterým se stráž měla v budoucnu prezentovat, byl boj polních stráží, dostali velitelé za úkol najít pro své jednotky nejvhodnější bojová stanoviště. Zároveň byli upozorněni, aby svých kalkulacích ohledně vedení boje vždy vycházeli ze sil, které mají na místě k dispozici. Zásadně nesměli počítat s tím, jaké by mohli dostat posily. V této souvislosti byla potvrzena stará praxe, kdy podle předpisu o součinnosti četnictva s armádou vedla každá četnická stanice evidenci lidí, kteří na základě své spolehlivosti místo narukování k vojsku narukují k četnické stanici. Toto zůstalo zachováno a zařazeno do rámce SOS. Všechny četnické stanice měly sepsat vojenské posily, dát seznam k dispozici veliteli praporu a na daný pokyn tyto osoby svolat.⁷²

Na závěr schůzky dostali velitelé praporů domácí úkoly. Do 20. dubna 1937 měli nahlásit seznam všech četnických stanic a oddělení finanční stráže ve svém obvodu a u nich uvést systematizované počty osazenstva a jejich skutečné stavy. Zároveň měli sdělit, kolik zdejších četníků či finančníků je příslušníkem SOS a jaké počty by byly pro jednotlivé úseky praporu SOS žádoucí. Kromě této evidence osob měla velitelství praporů rovněž nahlásit své požadavky materiálové – počty lehkých a těžkých kulometů, holubů a psů, osvětlovacích raket, dopravních prostředků. V neposlední řadě také návrhy na přemístění četnických stanic tam, kde to velitelé považují za vhodné.⁷³

---

⁷² Konkrétní pokyny pro výběr vojenských posil SOS a všechny náležitosti jich se týkající specifikoval až tajný předpis G-XI-2.

⁷³ Všechny požadavky musely být předběžně konzultovány s příslušným okresním hejtnanem. Zároveň byla velitelům pozastavena možnost dovolené, protože zatím nebyli k dispozici jejich zástupci.

7) Plánovaný výcvik v roce 1937

Během února roku 1937 probíhala mezi třemi pro Stráž obrany státu nejdůležitějšími ministerstvy čilá korespondence. Bylo třeba v co nejkratším čase vypracovat závazné předpisy podle nichž měl v nejbližší době začít výcvik. Vzhledem k tomu, že MNO určilo datum zahájení výcviku na 3. března,⁷⁴ proběhlo připomínkové řízení k návrhu směrnic na všech resortech poměrně rychle. Tak mohly výnosem MV čj. 13.410/1937-14 vstoupit v platnost Zatímní směrnice pro výcvik příslušníků Stráže obrany státu již 1. března 1937. Přesto se k některým praporům tyto pokyny k výcviku dostaly až po zahájení kurzů.⁷⁵

Hlavním smyslem výcviku bylo podle těchto směrnic zdokonalování jednotlivých příslušníků stráže, aby obstáli v bojovém nasazení. Měli být připraveni pro samostatnou činnost, ale především pro boj v organizovaných taktických jednotkách.⁷⁶ Vypracování podrobného učebního rozvrhu a dohled nad účelným prováděním výcviku bylo zcela v rukou velitele praporu. Ten se měl nechat vést předpisy čs. branné moci, především pak směrnicí pro výcvik pěchoty. Vedlejším smyslem těchto společných cvičení příslušníků SOS pak byl také vzájemný kontakt zástupců různých složek. Cílem bylo

---

⁷⁴ Učinilo tak svým výnosem čj. 6459 z 19. 2. 1937.

⁷⁵ Opis Zatímních směrnic pro výcvik příslušníků Stráže obrany státu je uložen ve Vojenském historickém archivu, fond Hlavní štáb, organizační oddělení, karton 160, složka 32; 32/3; 3. Zde se mimo jiné píše: „*Účelem výcviku jest: a) docílení vojenského vystoupení jednotlivých členů stráže nebo sloučených (semknutých) útvarů, b) znalost zacházení s přidělenými zbraněmi a taktické použití všech moderních bojových prostředků, používaných jednak vlastními jednotkami, jednak nepřitelem, c) taktický výcvik jednotlivce, družstva a čety, a to zvláště v boji na široké frontě a za ústupu, d) znalost vojenských předpisů, pokud je to pro příslušníky stráže nutné, a důkladná znalost služebního řádu stráže, e) udržování pohotovosti v ostré střelbě a ve vrhu granátem.*“

⁷⁶ V případě SOS se jednalo především o boj v družstvu, maximálně v četě. Vzhledem k úkolům stráže se s bojem roty či dokonce celého praporu SOS nepočítalo.

navázání přátelských kontaktů a stmelení mužstva v jednotlivých jednotkách.⁷⁷

Výcvik byl rozdělen do několika rovin. V první řadě se jednalo o praktická cvičení, která se prováděla v určených výcvikových střediscích. Zde probíhal především bojový výcvik a trénink úkolů spojených s polní službou. Sosáci si měli osvojit úkoly strážného, pozorovatele, chování průzkumné hlídky, provedení výpadu, přípravu léčky a podobně. Bez spojení není velení, tudíž nemohlo chybět školení v použití telefonu, telegrafu, holubů, psů, signálních ohňů a raket. Výcvik byl usměrňován velitelem praporu podle příkazů přednosta hlavního politického úřadu. Taktický výcvik příslušníků stráže během cvičení řídil osobně velitel praporu.

Velice podstatná byla také průprava ve střelbě, která se konala zásadně ve výcvikových střediscích zřízených u vojenských útvarů. Největší pozornost se věnovala střelbě z pušky. Střílelo se na různé vzdálenosti, na běžící terč a ve všech pozicích.⁷⁸ Kromě toho sosáci absolvovali také střelby z pistole,⁷⁹ lehkého kulometu a vrh granátem. Část příslušníků střílela také z těžkého kulometu. Střelce z lehkého a těžkého kulometu měl určit velitel praporu podle své taktické potřeby,

---

⁷⁷ Mezi jednotlivými složkami SOS panovala totiž letitá řevnivost. Vojáci respektovali jedině četníky, k ostatním se chovali přezíravě. Četníci se zase cítili nadřazení nad státní policisty a všichni společně se posmívali finanční strážní, protože ta byla ze všech složek nejhůře placena. Inu zaměstnanci MF. „*Při výcviku příslušníků SOS stal se trestu hodný případ tím, že důstojník pověřen vrhem ostrými ručními granáty dotknul se nemístnými poznámkami stavovského ducha jedné složky SOS.*“ Stěžovalo si velitelství I. sboru a zároveň nařizovalo podřízeným jednotkám do budoucna zabránit všem takovýmto incidentům. (Národní archiv, fond MV stará registratura, karton 5634, složka 10; 663; 7/21)

⁷⁸ Pozice střelby byly tyto: vstojе s podporou a bez podpory, v kleče s podporou a bez podpory a v leže.

⁷⁹ Z pistole stříleli pouze ti příslušníci, kteří jí byli ve své resortní službě vyzbrojeni, nebo ti, se kterými se počítalo jako s obsluhou kulometu.

přičemž bylo přihlíženo k tomu, aby střelbu z lehkého kulometu vykonalo co nejvíc strážců.⁸⁰

Další formou zdokonalování strážců hranic byla teoretická školení. Ta prováděli velitelé četnických stanic a správci oddělení finanční stráže, případně jejich zástupci, přímo na četnických stanicích a finančnických odděleních. Policisté byli školeni vlastními instruktory ve svých posádkách. Tato teoretická příprava měla probíhat podle toho, jak to služba umožňovala, nicméně musela se konat minimálně jednu hodinu týdně. Na vše dozíral velitel praporu, který také vypracoval učební rozvrh tohoto teoretického cvičení. Ten byl koncipován tak, aby veškerá látka byla probrána maximálně během jednoho roku. Příslušníci stráže měli za úkol si osvojit především služební předpisy, nauku o zbrani a střelivu,⁸¹ čtení z map, ochranu proti bojovým látkám a poskytování první pomoci.

Poslední rovinou výcviku byl výcvik speciální. Jeho se mohli účastnit vybraní příslušníci, kteří prošli výcvikem základním. Jejich počet byl omezen jelikož se jednalo o školení dlouhodobější, bylo však přihlíženo k zvláštním potřebám jednotlivých praporů. Ze speciálního výcviku měli vyjít vyškolení zákopníci, řidiči, zdravotnický personál a plynové hlídky.

V zatímních směrnicích pro výcvik byl již přesně naplánován harmonogram cvičebních kurzů na celý rok 1937.

---

⁸⁰ Dotace střeliva, které určovala tato směrnice se ukázaly jako nedostatečné. Proto byly v jejich doplňcích z 23. července 1937 zvýšeny. Nově se počítalo na jednoho muže s 25 ostrými a 25 cvičnými náboji do pušky, 15 náboji do pistole, 30 ostrými a 30 cvičnými náboji pro lehký kulomet, u těžkého to bylo 250 ostrých a stejný počet cvičných. Čtyři ostré granáty, které měl každý odházet, zůstaly zachovány. Opravy zatímních výcvikových směrnic jsou uloženy v Národním archivu, fond MV stará registratura, karton 5632, složka 10;663; 7/1

⁸¹ Příslušníci SOS museli mít dokonale zvládnuté znalosti o své služební pušce, ale také o pistoli, ručním granátu, lehkém a těžkém kulometu, plynové masce a ženijním nářadím. Hlavním smyslem nauky o zbrani bylo zvládnutí oprav možných poruch a vhodná konzervace.

Příslušníci SOS na ně byli posílání podle své funkce ve strážci. Jako s prvními se v březnu a dubnu počítalo s těmi, které velitel praporu vybral do třítydenních kurzů instruktorů. Tito muži měli být vycvičeni armádními poddůstojníky tak, aby posléze sami mohli školit své kolegy ve strážci. V květnu měl probíhat velitelský kurz, určený pro velitele četnických stanic, přednosty inspektorátů finanční stráže a správce oddělení FS, respektive jejich zástupce.⁸² Jako poslední se od května do konce roku konaly čtrnáctidenní kurzy strážců, tedy mužstva SOS.

Povolávání k výcviku prováděl velitel praporu z příkazu přednosty hlavního politického úřadu v dohodě s odbornými poradci. Při povolávání měl dbát na to, aby nejdříve přicházeli příslušníci jednotlivých složek z pohraničního celního pásma a teprve později z míst od hranic vzdálenějších. Velitel měl zároveň při povolávání na cvičení brát ohled na to, aby příliš netrpěla resortní služba. Tak bylo povoleno z jednoho oddělení FS povolat na cvičení pouze jednoho muže. Jedině tam, kde na oddělení sloužilo minimálně deset mužů, mohli být současně povoláni dva. U četnictva si MV pomohlo jinak. Četníky povolané k výcviku mohlo přechodně nahradit příslušníky četnických pohotovostních oddílů.

Ministerstvo národní obrany si plně uvědomovalo, že možnosti výcviku SOS v roce 1937 se již nikdy nemusí opakovat a proto je třeba maximálně využít času, který se naskýtá.⁸³ Proto neotálelo a ještě dřív než definitivní podoba

---

⁸² Zástupce vybíral velitel praporu. Byl vyslán tehdy, pokud jeho nadřízený neprodělal vojenský výcvik, nebo byl již příliš starý. Za zástupce pak byl nejčastěji zvolen nejstarší příslušník stanice, či oddělení, který prodělal vojenský výcvik a byl členem SOS.

⁸³ MNO to konstatuje ve svém výnosu čj. 6459 z 19. 2. 1937: „Výcvik bude sotva možno opakovati v budoucnu v letošním rozsahu, a proto je nutná co nejsvědomitější příprava instruktorů a co nejúčelnější časový rozvrh.“

Zatímních směrnic pro výcvik vstoupila 1. března v platnost, k nim vypracovalo prováděcí ustanovení, vycházející z předběžných návrhů směrnic, které se však příliš nelišily od konečné podoby. Toto prováděcí nařízení⁸⁴ se mělo stát vodítkem jak pro velitele praporu, tak také pro velitele posádek, při nichž došlo ke zřízení výcvikových středisek SOS, aby výcvik probíhal hladce.

Velitelé praporů SOS byli instruováni, aby sestavili programy jednotlivých kurzů, a ty předložili na vědomí velitelstvím příslušných sborů. Bylo zdůrazněno, že rozvrhy výcviku nesmí být bez závažných důvodů měněny, především z důvodu zpětné kontroly. Další povinností velitele bylo po ukončení každého cvičebního turnusu, nejdéle do čtrnácti dnů, vypracovat o výcviku hlášení a to zaslat na MNO, MV a velitelství sboru.⁸⁵

Velitelé praporů SOS byli plně odpovědnými za obsah a průběh výcviku. MNO přitom kladlo důraz na výcvik v družstvu, průpravu ve střelbě a na úkoly polní stráže.⁸⁶ Zároveň nařizuje do programu zapracovat minimálně dvě noční cvičení. Velitelé praporů mají vést přesné záznamy o vykonané střelbě a vrhu ostrých granátů, z důvodu možnosti provedení zpětné kontroly spotřebovaného materiálu. Zároveň tyto záznamy sloužily jako evidence těch, kteří z různých důvodů

---

⁸⁴ Jedná se o již zmiňovaný výnos MNO čj. 6459 z 19. 2. 1937. Tento výnos je uložen ve Vojenském historickém archivu, fond Hlavní štáb, organizační oddělení, karton 160, složka 32; 32/3; 3.

⁸⁵ Tamtéž: „*Relace budtež stručné a věcné*“. Měly obsahovat počet cvičených, původ (zdali se jedná o četníky, finančníky, policisty), dobu turnu, průběh, případné nesnáze, větší porušení kázně a zákrok, průběh ostré střelby a vrhu ručních granátů, eventuální nehody. Vážné úrazy při výcviku se měly ihned hlásit telegraficky na MNO a MV.

⁸⁶ Tamtéž: „*Polní stráž a průzkumná hlídka budíž denně probírána za různých situací, v různém terénu, za šera, v noci a při rozednění*.“

střelby nevykonali a kteří při příštích cvičeních měli dostat další příležitost.

MNO instruuje velitele vojenských posádek, při nichž cvičení probíhá, že v zájmu vojenské správy je co nejlepší průběh výcviku SOS. Proto velitelům posádek nařizuje, aby vycházeli požadavkům velitelů praporů co možná nejvíc vstříc. V případě potřeby mají sosákům poskytnout výpomoc mužstva, především cílné a zapisovatele. Zpravidla si však tento personál zajišťoval velitel praporu SOS z vlastních sil. Veškeré případné nesnáze mají řešit velitelé sborů tak, aby byla pro SOS co nejdříve zajištěna výcviková střediska.

Výcvik instruktorů zajišťovala v plné míře vojenská správa vlastními poddůstojníky a důstojníky v měsících březnu a dubnu, nejdéle v květnu, přesně jak předpokládaly instrukce pro výcvik. Vzhledem k tomu, že výcvik probíhal i u menších vojenských posádek, kde se mohl vyskytnout nedostatek vhodných vojenských cvičitelů, byla zajištěním potřebného mužstva zaúkolována velitelství nejbližších divizí. Ta tak činila dle potřeb a na požádání velitele praporu SOS.⁸⁷ MNO nařídilo, aby do kurzů instruktorů byli vybíráni příslušníci všech složek stráže. Přednost dostávali bývalí děsloužící poddůstojníci československé armády, kteří nyní sloužili pod resorty vnitra a financí. Počet frekventantů, kteří byli školeni, aby se stali instruktory svých kolegů v SOS, byl na jeden prapor omezen horní hranicí šedesáti mužů.⁸⁸

---

⁸⁷ Na každé výcvikové středisko SOS mohlo divizní velitelství odeslat nejvýše čtyři poddůstojníky a jednoho důstojníka.

⁸⁸ V případě akutní nouze si v budoucnu směl velitel praporu SOS vyžádat další vojenské instruktory u velitelství sboru.

Z pohledu vojenské správy byl organizačně a materiálně nejnáročnějšímu výcviku specialistů. Pro zákopníky měly být pořádány dvacetidenní kurzy u ženijních pluků, podle směrnic pro přehrazování za zajištění hranic.⁸⁹ Budoucí zákopníci SOS si zde měli osvojit znalosti v rozsahu určeném pro ženijního poddůstojníka. Jednalo se především o provedení ničení důležitých objektů a o výstavbu umělých překážek proti útočné vozbě.⁹⁰

Výcvik zdravotních hlídek byl svěřen útvarům s větším počtem důstojníků zdravotnictva, či místu nejbližší sborové nemocnici. Sosáci se zde měli během třinácti dní naučit nejnnutnější úkony při poskytování první pomoci. Prioritní byl samozřejmě nácvik ošetření zranění častých při válečných konfliktech. Látku musel vždy přednášet důstojník zdravotnictva a důraz byl kladen na praktická cvičení.⁹¹

U automobilních praporů správu se školili řidiči určení pro SOS v době nejvhodnější pro vojenskou. Jejich počet byl omezen na nejmenší nezbytnou míru a byli určeni pro nejdůležitější úseky stráže, kde bylo motorové vozidlo stále připraveno k okamžitému použití. Nepostradatelnost těchto řidičů byla kontrolována a jejich zařazení do výcviku schvalováno velitelem sboru. Výcvik byl prováděn na vozidlech vojenské správy po dobu šesti týdnů. Pohonné hmoty byly určeny v maximální výši devadesát kilogramů na

---

⁸⁹ Celé znění směrnic je uloženo ve Vojenském historickém archivu, fond Hlavní štáb, organizační oddělení, karta 160, složka 32; 31/2.

⁹⁰ Útočnou vozbu dobová terminologie rozuměla tankové jednotky.

⁹¹ Program výcviku dle zmiňovaného výnosu MNO čj. 6459 byl následující: „a) První pomoc při úrazech. b) První pomoc při náhlých onemocněních. c) První pomoc při otravách bojovými chemickými látkami. d) Sanitární materiál a dopravní prostředky a způsoby dopravy (improvisace). e) asanace oděvů, použitého dopravního prostředku, krajiny a. p. f) praktická cvičení vzhledem k výše uvedeným bodům (např. svlékání, obvazy, ošetření ran, stavění krvácení, transport nemocného atd.)“.

jednotlivce a šly na vrub dispoziční zásoby ministerstva národní obrany.

Starost o zabezpečení převážné části materiálních potřeb při výcviku instruktorů, velitelů, strážců i specialistů byla uložena veliteli vojenské posádky, při níž bylo výcvikové středisko SOS zřízeno. Ten byl povinen předem připravit vše, co bude nutné. Velitelé posádek zajišťovali pro frekventanty v první řadě zdarma ubytování v kasárnách. Vyčleněny pro ně měly být jedna až dvě místnosti pro třicet až čtyřicet mužů. Pouze tam, kde nebylo ubytování v kasárnách z kapacitních důvodů možné, měl se o nocleh postarat příslušný politický úřad. I v tomto případě však lůžkoviny dodávala vojenská posádka. Stravování bylo zajištěno v kasárnách, v kuchyních pro mužstvo.⁹²

Velitel vojenské posádky také zajišťoval na velitelství sboru dostatečné množství munice pro výcvik podle dispozic, které mu dodal velitel praporu SOS.⁹³ Výzbroj a výstroj se u cvičenců stráže předpokládala vlastní, pouze tři kulometry vz. 26 a jeden kulomet vz. 7/24 měli dodat vojáci. Jednalo se o nejopotřebovanější zbraně, které byly k dispozici, aby se ty nové pošetrily pro vlastní výcvik vojáků. Po každém skončeném kurzu velitel posádky zajišťoval revisi a opravu

---

⁹² Případně v rotmistrovské či poddůstojnické jídelně, kde byla k dispozici. Všichni příslušníci četnictva, policie a finanční stráže, kteří byli definitivně přijati k těmto sborům měli totiž minimálně hodnost strážmistra, v případě četnictva a policie, či respicienta FS. Těmto hodnostem odpovídala v armádní hierarchii právě hodnost rotmistra. Proto bylo nevhodné, pokud si to okolnosti nevynutily jinak, aby příslušníci SOS jedli s mužstvem.

⁹³ Ostré i cvičné náboje do pušek, pistolí, lehkých a těžkých kulometů a ostré ruční granáty. V této souvislosti mi nedá, abych nepřipomenul šetrný postoj MF. To nařizovalo, aby si členové FS při nástupu do kurzů vzali s sebou 25 kusů ostré munice ze své služebny. Mělo se jednat o náboje, které již byly používány, a proto by je bylo dobré vystřílet. Novou municí, kterou dostanou na cvičení, měli finančníci za úkol hezky zabalenou přinést zpět na své oddělení. „*Tímto způsobem se docílí obměny střeliva finanční stráže...*“ A MF to nebude nic stát, chtělo by se dodat. Více ve výnosu MF čj. 30.914 z 11. března 1937 (Národní archiv, fond MV, stará registratura, karta 5632, složka 10; 663; 7/1).

zapůjčených zbraní svým personálem, aby byly co nejlépe připraveny pro další turnus.

8) Průběh a výsledky výcviku v roce 1937

Předchozí kapitola pojednávala o tom, jak měl výcvik stráže podle představ MV a MNO vypadat. Popisovala, co všechno mělo být pro výcvik zajištěno, kdy a jak měl probíhat. To, že ne vše se vždy uskuteční podle původního záměru, je stará známá věc. Proto se nyní chci věnovat rozdílům mezi směrniceovou teorií a cvičební praxí. Jak již bylo zmíněno, velitelé praporů SOS měli povinnost o každém kurzu vypracovávat podrobné zprávy a zasílat je ve třech kopiích na MNO, MV a velitelství sboru. Z těchto periodických celoročních hlášení všech praporů vypracoval styčný důstojník MNO při ministerstvu vnitra podrobnou souhrnnou zprávu o výcviku za celý rok 1937.⁹⁴

Podle této zprávy byla vesměs dodržena ustanovení výcvikových směrnic. Vyskytly se sice počáteční nedostatky, jako chybějící pomůcky, nevyhovující nebo nedokončené cvičiště, tyto však přes nezbytné změny, které si vyžádaly, neměly zásadní vliv na celkový výsledek výcviku. Přestože prapory zřizovaly pouze jedno výcvikové středisko pro všechny své příslušníky,⁹⁵ podařilo se většině již v říjnu dokončit výcvik v plánovaném rozsahu. Časový harmonogram příliš nenarušilo ani přerušení výcviku, které si u dvanácti praporů vynutily nedostatečné kapacity ubytování, střelnic, či jen normální dovolené.

---

⁹⁴ Zpráva je datována 28. února 1938. Jejím autorem je styčný důstojník ministerstva národní obrany při ministerstvu vnitra plukovník generálního štábu František Doležel. Zpráva je uložena v Národním archivu, fond MV stará registratura, karton 5633, složka 10; 663; 7.

⁹⁵ Jenom Moravská Ostrava zřídila čtyři a Užhorod tři, vzhledem k velkému počtu frekventantů a malým kapacitám jednotlivých cvičišť.

Krátká doba výcviku sice neumožnila stvořit dokonalé střelce a bojovníky, zato stačila k tomu, aby si někteří frekventanti osvěžili návyky, které již před lety získali, jiní získali alespoň nejnужnější základy. Celkové výsledky kurzů byly hodnoceny kladně. „*Výsledky výcviku dávají za daných poměrů dostatečnou záruku, že stráž po vyzbrojení bude dobrou ochranou hranic.*“⁹⁶ Nicméně bylo zdůrazněno, že je třeba stále cvičit, aby se dosažené výsledky udržely a nejlépe dále prohloubily. Pozitivního naplnění dosáhl i předpoklad, že společně strávená doba na cvičení povede ke stmelení jednotlivých složek sboru.⁹⁷

Všichni příslušníci stráže bez rozdílu hodnosti, věku či složky, ke které náleželi, se chovali ukázněně a výcviku se účastnili s plným zaujetím. Vztahy stráže s vojskem byly dobré, nicméně občas je narušovala nejasná pravidla vzdávání pozdravu, která stále nebyla adekvátně vyřešena. Sosáci se těšili během kurzů dobrému zdravotnímu stavu a vážnější úrazy při výcviku byli pouze ojedinělé. Ubytování probíhalo, jak přepokládaly směrnice, v drtivé většině případů v kasárnách, kde se také příslušníci stráže stravovali.⁹⁸

Členstvo praporů SOS se zde seznámilo se způsobem vedení boje malými jednotkami a ovládlo zacházení se všemi určenými pěchotními zbraněmi, i když některým nadále zjevně

---

⁹⁶ Citace z „Relace o výcviku Stráže obrany státu v roce 1937“. Národní archiv, fond Ministerstvo vnitra stará registratura, karton 5633, složka 10; 663; 7.

⁹⁷ „*Společným ubytováním všech složek /:četnictva, státní policie a finanční stráže:/ a střídáním ve velení bylo docíleno sjednocení těchto třech složek, pro úkoly, které obrana státu vyžaduje.*“ Hlásil například okresní úřad Falknov nad Ohří ministerstvu vnitra 18. 3. 1937 (Národní archiv, fond MV stará registratura, karton 5632, složka 10; 663; 7/1). Nebo hlášení praporu Liberec: „*Vzájemný poměr mezi složkami velmi dobrý a kamarádský. Mezi jednotlivými složkami nedošlo k žádnému nedorozumění a jakmile byli promícháni nejen při výcviku, ale i při ubytování, stali se jednolitou složkou.*“ (Tamtéž)

⁹⁸ Pouze u praporů Jičín, Rychnov nad Kněžnou, Spišská Nová Ves a Užhorod bylo nutné ubytování v soukromí (hotely, sokolovna, studentský dům). Zde také probíhalo stravování.

chyběla praxe v jejich používání. Vzhledem k napjatému časovému harmonogramu byl výcvik velice psychicky i fyzicky náročný, přesto se s ním sosáci vyrovnali dobře a u všech byl patrný zájem a snaha se zdokonalit. Kurzy instruktorů příliš neodhalily rozdíly v úrovni jednotlivých složek stráže. Zato v ostatních kurzech, zejména při bojovém výcviku a v ohledu na ukázněnost a fyzickou odolnost, se projevila převaha četníků nad ostatními. Tyto rozdíly sice nebyly odstraněny, tendence však byla k jejich zmenšování, nikoli ke zvětšování.

Všemi kurzy instruktorů, velitelů a strážců prošlo celkově 16 080 příslušníků SOS.⁹⁹ Nevycvičeno zůstalo pouhých 842 mužů.¹⁰⁰ Ti neprošli výcvikem z rozličných důvodů. Byly to důvody služební, které jim nedovolily nastoupit k výcviku, ale také vysoký věk,¹⁰¹ či nevyhovující zdravotní stav. Dalším důvodem bylo, v případě finanční stráže, konání služby v zahraničí nebo pouhé přemístění příslušníka do obvodu praporu po skončení výcviku. Poslední příčinou byla organizační změna v rámci SOS, která do stráže nově zařazovala také okresní četnické velitele. Ti přibyli až v srpnu, kdy již nebylo možné pro ně znovu zřídit kurzy velitelů.

Vojenské správě se podařilo zajistit dostatek armádních instruktorů, kteří řídili jak výcvik vlastních instruktorů stráže, tak se účastnili cvičení i v některých dalších kurzech. Nouze o tyto muže nebyla ani tam, kde došlo ke zřízení více

---

⁹⁹ Kurzy instruktorů prošlo celkem 2 356 mužů (z toho 1 213 četníků, 608 finančníků, 445 policistů), kurzy velitelů 1 211 mužů (702 četníků, 467 finančníků, 42 policistů) a kurzy strážců 12 513 mužů (5 857 četníků, 3 349 finančníků, 3 397 policistů). Celkem tedy 16 080 příslušníků SOS, z čehož bylo 7 772 četníků, 4 424 finančníků, 3 884 policistů.

¹⁰⁰ Z toho bylo 309 četníků, 186 příslušníků FS a 347 státních policistů.

¹⁰¹ Hranicí bylo padesát let věku.

tréninkových středisek. Armádní instruktoři byli oceňováni pro dobré vystupování, svědomitost a energičnost.¹⁰² Z březnových kurzů instruktorů vlastní stráže byli vybráni nejschopnější muži, kteří prošli v dubnu dalším výcvikem. Již v květnu pak sami řídili výcvik svých kolegů z SOS. Díky tomu bylo požadováno méně poddůstojníků vojska, někde si stráž zcela sama zajišťovala instruktory z vlastních řad, pouze žádala o pomoc armády při provádění zvláštních druhů výcviku. Instruktoři stráže dosahovali dobrých, místy i velmi dobrých výsledků, avšak jejich použití bylo limitováno vlastní resortní službou. Nemohli být vzdáleni svých služeben po příliš dlouhou dobu a na střídání jich nebyl dostatečný počet vycvičen.¹⁰³ Zde muselo opět vypomáhat vojsko.

Armádnímu velení nejvíce záleželo na výsledcích bojového výcviku a výsledcích střelby. V bojovém výcviku všech pořádaných kurzů nejlépe uspěli frekventanti turnusů instruktorů. Jinak tomu ani nemohlo být, jelikož se v převážné většině jednalo o vybrané příslušníky branné moci v záloze, z velké části bývalé délesloužící poddůstojníky. Proto jim zcela postačily tři týdny výcviku, při nichž si pouze osvěžili znalosti dávno zažitě. Horší výsledky kurzů velitelů byly dány dlouhým odstupem od doby, kdy tito muži vykonávali vojenskou službu. Nejednen z nich dokonce nebyl nikdy vojákem, někteří sloužili u jiných zbraní než u pěchoty. Zejména u těch, kteří začínali v podstatě od nuly, nemohla

---

¹⁰² Důstojníci přidělení k výcviku byli většinou v hodnostech poručíků nebo podporučíků, pouze ojediněle i starší důstojníci. Poddůstojníci mívali hodnost desátníka či četaře a pocházeli od pěších či kulometných rot. Speciální výcvik mohli vést pouze důstojníci, popřípadě rotmistři specialisté.

¹⁰³ Počet vlastních instruktorů stráže byl dán velikostí praporu.

veškerá snaha nahradit nedostatek času.¹⁰⁴ Bez ohledu na úroveň pochopení ze strany frekventantů byla probrána veškerá látka potřebná velitelům stráže pro vedení boje i pro teoretický výcvik v mírových stanovištích. Výsledky výcviku strážců se zbraní byly hodnoceny jako velmi dobré. Zejména je velení armády chválilo za zvládnutí výcviku s automatickými zbraněmi, přestože se s nimi strážci dříve téměř nesetkali.¹⁰⁵

Hodnocení střeleb a vrhů granátem bylo rozdílné. Zatímco střelby z pušky a lehkého kulometry ohodnotili rozhodčí jako velmi dobré, střelba z těžkého kulometry a vrhy granátem už byly pouze dobré. Nejhůř dopadla střelba z pistole, kde bylo většinou dosaženo stupně vyhovující, pouze místy dobré.

Střelba z pušky byla cvičena ve všech střediscích a kurzech a za stoprocentní účasti frekventantů. Velitelé praporů sice upravovali některé položky podle místních dispozic, přesto byly všude dodrženy výcvikové směrnice. Ačkoliv příslušníci SOS své resortní zbraně měli ve svém držení často již delší dobu, mnozí z nich se poprvé účastnili ostrých střeleb. Proto také řadě z nich museli instruktoři teprve jejich zbraň zastřelovat. Špatné výsledky při střelbě z pistole byly o to víc překvapující, že se těchto střeleb účastnili především frekventanti, kteří tuto zbraň měli ve své služební výzbroji.¹⁰⁶

Z lehkých kulometů stříleli téměř všichni účastníci kurzů první číslo střeleckého programu. Pro zbylá dvě čísla byli poté vybráni ti nejschopnější střelci. Jednalo se zhruba o jednu

---

¹⁰⁴ Značným problémem do budoucna bylo především ne zcela dokonalé zvládnutí taktiky ze strany velitelů. „Chybí zejména porozumění určité taktické situaci k vydání svého rozhodnutí formou rozkazu.“

¹⁰⁵ Největší svědomitost a zájem v kurzech strážců projevovali starší frekventanti, kteří se tím snažili nahrazovat svou horší fyzickou připravenost.

¹⁰⁶ „Ačkoliv z pistole stříleli většinou frekventanti, jimž v resortní službě patří pistole, chybí značné většině z nich střelecká příprava.“; Účast při střelbách z pistole: četnictvo 3 147 (40%), finanční stráž 1 755 (40%), policie 1 423 (36%), Stráž obrany státu celkem 6 325 (40%). U 12 praporů SOS se střelby z pistole vůbec nekonaly.

třetinu účastníků. Celkem střílelo z této zbraně při výcviku 15 841 mužů, což představovalo 98% příslušníků SOS.¹⁰⁷

Podstatně nižší procenta bylo u střelby z kulometu těžkého. Z něho bylo sice stříleno u všech praporů, kromě Falknova nad Ohří, zato však velmi omezeně. Podle možností se střílelo pouze v některých kurzech, jinde velitel praporu předem vybral a pak sám cvičil ty nejschopnější střelce. Jen ojediněle absolvovali všichni frekventanti celý střelecký program z těžkého kulometu.¹⁰⁸

Vrh ručních granátů probíhal ve všech výcvikových střediscích po absolvování přípravy a nácviu s atrapami. Pouze v některých kurzech nedošlo k házení ostrých granátů. To bylo způsobeno pozdním vybudováním či špatným stavem cvičiště, nebo nepřítomností pyrotechnika. Zcela zvláštní situace ovšem nastala u praporu SOS Praha, kde si ostrým ručním granátem nezaházel nikdo. Velení praporu se zdála příliš drahá doprava do vojenských cvičišť v Milovicích nebo v Brdech a v Praze tento výcvik probíhat nemohl. To se podstatně promítlo do celkové neúčasti příslušníků stráže při vrhu granátů. Ta činila téměř půldruhého tisíce mužů, z čehož polovina připadala na prapor Praha.¹⁰⁹ Při vrhu granátů, ale i při střelbě instruktory velice nepříjemně překvapila skutečnost, že frekventanti měli velice špatný odhad vzdálenosti, přestože se většina z nich neustále pohybovala v přírodě.

---

¹⁰⁷ Účast složek při střelbě z lehkého kulometu byla následující: četnictvo 7 607 mužů (97,5%), finanční stráž 4 352 mužů (99%) a 3 882 policistů (100%).

¹⁰⁸ Účast složek při střelbě z těžkého kulometu: četnictvo 3 417 mužů (44%), FS 1 953 finančníků (44%) a 1 659 policistů (40%). Celkem absolvovalo střelbu z těžkého kulometu 7 029 mužů což činilo 43%.

¹⁰⁹ Účast při vrhu granátem: četnictvo 7 271 mužů (93%), FS 4 166 (95%), státní policie 3 152 (80%)

Výsledky výcviku specialistů byly hodnoceny v samostatné práci.¹¹⁰ Výcvik proběhl ve velmi omezené míře. Kupříkladu bylo v chemickém učilišti Olomouci vycvičeno pouhých 35 sosáků v plynové službě na celou republiku.¹¹¹ Zdravotní výcvik neprobíhal u dvanácti praporů vůbec. Kurz telefonistů a signalistů byl uspořádán pouze u dvou praporů, jinde musely postačit základy spojovací služby probírané v rámci běžného školení. Kurzy pro řidiče motorových vozidel pořádaly pouze dva armádní sbory ze sedmi a prošlo jimi 68 účastníků. Vzhledem k tomu, že se jednalo většinou o neodborníky a frekventanti se měli naučit veškerou teorii i absolvovat jízdy na všech motorových vozidlech během pouhých šesti týdnů, výsledky byly poněkud rozpačité.

Větší úspěch se dostavil pouze při výcviku zákopníků, kterým prošlo 650 mužů a všichni byli připraveni dle potřeby samostatně pracovat při ničení důležitých objektů a komunikací i v zatarasování. Během výcviku se zúčastnili všech cvičení ženijních pluků, při nichž se sosáci školili v ostrém trhání. Sami si provedli několik cvičných odstřelů. Úkolem do budoucna zůstávalo seznámit zákopníky SOS s možnostmi tanku, při útoku a překonávání překážek. Mnozí frekventanti v životě tank neviděli.¹¹² Největší výtkou při výcviku zákopníků byla absence cvičebních uniforem. Takto

---

¹¹⁰ „Zpráva o speciálním výcviku příslušníků Stráže obrany státu v roce 1937“, dokument uložen v Národním archivu, fond MV stará registratura, karton 5633, složka 10; 663;7.

¹¹¹ Vzhledem k takto malému počtu nebylo SOS moc platné, že frekventanti si v kurzu vedli nad očekávání dobře. „*Frekventanti projeví o přednášené věci i o praktická cvičení neobyčejný zájem a vzornou píli. Všeobecně využívali volného času pro své studium v učebně po skončeném zaměstnání. Jejich chování a vystupování bylo vzorné a nezavdalo nikdy podnět třeba jen k napomínání.*“ Hlásilo chemické učiliště na MV. (Národní archiv, fond MV stará registratura, karton 5634, složka 10; 663; 7/32)

¹¹² Zpráva také podávala návrh, aby frekventanti zákopnických kurzů po návratu na své služebny připravili plány pro ničení v jejich okolí, pokud ještě neexistovaly. Ty pak měly být dány pouze ke kontrole ženijním plukům.

museli zákopníci SOS cvičit ve svých resortním stejnokrojích, které si sami hradili, a které se báli poškodit.

Absence cvičebních stejnokrojů byla i jednou z hlavních výtek při celkovém hodnocení všech kurzů. Výcvik v služebních uniformách nejen že usnadňoval práci nepřátelským zpravodajcům, ale byl především šizen z obavy o poškození oblečení. Krom toho na tělo šité šaty s tuhými límci nedávaly příliš možností pohybu.¹¹³

Výsledky kurzů tak poskytly celou řadu návrhů na zlepšení, které by bylo vhodné zapracovat do nových směrnic. Na jedné straně se jednalo o návrhy materiální a finanční. Bylo třeba, aby všichni příslušníci SOS vykonali vrhy s ostrým granátem, aby se nebáli jeho účinků, bez ohledu na finance. Již se neměla opakovat situace z Prahy. Dále měla být policie dozbrojena dostatečným počtem pušek tak, aby se dostávaly na všechny. Nyní si je museli policisté půjčovat z armádních skladů, což omezovalo výcvik i budoucí pohotovost této složky. Z návrhů organizačních šlo především o pokračovací kurzy specialistů a o jejich seznámení s účinky působení tankových jednotek. Nadále neměli být do kurzů stráže povolávání nováčci četnictva a finanční stráže v témže roce, kdy byli přijati do sboru. Prodělali již ve škole pravidelný vojenský výcvik a nebylo ho třeba hned vzápětí opakovat.

---

¹¹³ Mimo jiných nutnost zavedení cvičebních stejnokrojů zdůvodňoval ve své zprávě okresní hejtman z Rychnova nad Kněžnou již 18. března 1937: „*Frekventanty kursu nutno vystrojiti jednotně úplným vojenských stejnokrojem z těchto důvodů: 1) aby bylo utajeno soustředění příslušníků SOS k výcviku, dosavadní vystrojení je nevhodné. 2) aby jednotka byla v ohledu vystrojení stejnorodá, jelikož nepůsobí dobrým dojmem, když polovina frekventantům má modrý stejnokroj a polní čepice, druhá polovina pak stejnokroj zelený a kulaté čepice. 3) Od frekventantů nelze žádati, aby určené úlohy konali tak, aniž by si při tom nezničili úplně vlastní stejnokroje.*“ (Národní archiv, fond MV stará registratura, karton 5632, složka 10; 663; 7/1)

Největším testem toho, jak výcvik SOS v roce 1937 dopadl, se stala větší cvičení u praporů SOS koncem roku.¹¹⁴ Výsledky jsou všeobecně hodnoceny jako uspokojivé. Byla oceňována příkladná snaha sosáků vzdor špatnému počasí. Přesto se vyskytly problémy, které do budoucna nevěstily nic dobrého. Některé se daly odbýt jako sekýrování zelených mozků, kdy se vojáci špatně srovnávali s tím, jak velitelé menších jednotek SOS formulovali své rozkazy, jak vyplňovali svá hlášení a nepřesně používali vojenskou terminologii. Horším se však ukázalo, že velitelé stráže se nedokázali sami dobře rozhodovat a že pouze plnili do puntíku rozkazy, i když ty už byly dávno vývojem situace překonány. Špatně se orientovali v terénu a jejich umístění jednotek či kulometů se ukazovalo zcela netaktickým. Vzájemná podpora palbou mezi družstvy nebyla vžita. Vzhledem k tomu, že hlavním úkolem SOS v případném konfliktu byl ústupový boj na zdrženou, se poslední výtka jevila jako fatální: *„Zásady ústupového boje nejsou dobře chápány, zejména pokud jde o udržení jednotlivých ústupových postavení vzhledem k taktickým okolnostem.“*¹¹⁵

---

¹¹⁴ Provedena u 23 praporů. Z toho sedm dvoudenních a šestnáct jednodenních.

¹¹⁵ Citovaný materiál uložen v Národním archivu, fond MV stará registratura, karton 5633, složka 10; 663;7.

9) Plány výcviku v roce 1938 a skutečnost

Platnost zatímních směrnic pro výcvik příslušníků Stráže obrany státu skončila 31. prosince 1937. Na nových se však pilně pracovalo již před tímto datem. Na ministerstvu vnitra byl tímto úkolem pověřen styčný důstojník MNO.¹¹⁶ Jeho ústřední myšlenkou při této práci byl fakt, že všech cílů určených směrnicemi pro rok 1937 nebylo dosaženo především kvůli nedostatku času. Proto i v plánech na rok 1938 bral loňské směrnice za základ rozšířený o zkušenosti z konaných kurzů. Cíle roku 1938 byly jasné: upevnit a rozšířit získané znalosti strážců, kteří již výcvikem prošli, a docvičit ty, kteří se kurzů neúčastnili.¹¹⁷

Prvořadou úlohou bylo vycvičit strážce, kteří loňské kurzy neabsolvovali, a také ty, kteří se jich pouze zúčastnili, ale nic si neodnesli. V dalším období měly probíhat opakovací kurzy pro vycvičené sosáky.¹¹⁸ Prioritami byly opakovací kurzy pro specialisty, další rozšíření jejich počtu a také zlepšení spolupráce mužstva v rámci jednotlivých bojových útvarů. Vzhledem k tomu, že v praktických cvičeních konce roku 1937 se objevily velice špatné výkony zejména v taktice, bylo třeba dbát především na opakovací kurzy pro velitele všech stupňů. Ty měly trvat nově 27 dní a měly být vedeny zásadně veliteli praporů.¹¹⁹

---

¹¹⁶ Styčným důstojníkem MNO při MV byl i nadále plukovník generálního štábu František Doležel.

¹¹⁷ Směrnice pro výcvik příslušníků Stráže obrany státu v roce 1938 jsou uloženy v Národním archiv, fond MV stará registratura, karton 5633, složka 10; 663; 7.

¹¹⁸ Opakovací kurzy měly probíhat v šestidenních turnusech od července do září.

¹¹⁹ Ani 27 dní opakovacího výcviku velitelů však podle materiálu nebylo dost. Minimální potřebná doba byla stanovena na tři měsíce.

Specialistům se výcvikové směrnice nezměnily. Navíc byl určen cíl, že dvacet procent příslušníků stráže musí bezpečně ovládat jízdu motorovým vozidlem, což předpokládalo podstatné rozšíření výcviku řidičů. K již prováděným speciálním výcvikům přibyl ještě kurz lyžařský¹²⁰ a hlavně kurz zpravodajský. Kurzy zpravodajců byly plánovány osmnáctidenní s termíny v dubnu až červnu a měly být vedeny instruktory z řad zpravodajských důstojníků sborových velitelství.

Největší část roku měla být, vzhledem k výsledkům velkých cvičení roku 1937, věnována vedle výcviku velitelů především cvičení v družstvu a v četě. Taktický výcvik v těchto jednotkách měl být podstatně prohlouben a upevněn, aby každý v bojové situaci věděl, kde je jeho místo a co má dělat. Cvičení v četách měla probíhat v místě mírového stanoviště příslušníků SOS a to pravidelně od okamžiku, kdy se vrátí podstatná část příslušníků jednotek z opakovacích kurzů. Kromě dvou větších cvičení v rámci stráže se plánovala i cvičení s vojskem.¹²¹ Aby při nich jednotky SOS měly plné válečné počty, místa plánovaných vojenských posil, tedy záložníků, kteří se výcviku SOS ani bojových cvičení neúčastnili, měli zaplnit prezenční příslušníci vojska. Mimoto velitel praporu dostal úkol osobně cvičit výcvik v družstvu v místě jeho působení. Musel navštívit všechna družstva svého praporu, rozebrat s nimi místní poměry a způsob vedení boje ve všech konkrétních místech.¹²²

---

¹²⁰ Lyžařský kurz měl probíhat podle pokynů a potřeb ministerstva spravujícího danou složku, tedy vlastně mimo rámec Stráže obrany státu, i když v jejím zájmu.

¹²¹ Cvičení s vojskem měla trvat 2 až 4 dny.

¹²² Zejména u velkých praporů jako Liberec, Moravská Ostrava nebo Užhorod, bylo takovéto nařízení vzhledem ke všem dalším povinnostem velitele praporu mimo rámec lidských možností.

Tyto plány měly podstatně zvýšit bojovou hodnotu Stráže obrany státu. Naplnění se jim však nedostalo ani rámcově. V březnu, kdy výcvik teprve začínal, mezinárodní poměry donutily MV k jejich přerušení. Stalo se tak vlivem událostí v Rakousku dne 14. března 1938.¹²³ Sice se v dalších měsících předpokládalo normální pokračování, ale tempo doby nepřipouštělo čas pro oddych. Kurzy, které se podařilo opět rozjet, byly znovu přerušeny 18. května s ohledem na obecní volby a zvýšenou potřebu bezpečnostní služby.¹²⁴ Následovala mimořádná vojenská opatření, obecně známá jako květnová částečná mobilizace, i když toto označení je nesprávné.¹²⁵ Výcvik SOS uzavřely fonogramy ministerstva vnitra zaslané všem zemským úřadům 10. června 1938, které pravily, že „zatím“ se ve výcviku nebude pokračovat.¹²⁶ Čas výcviku končil, nadcházel čas bojů.

---

¹²³ Učinil tak telefonicky vrchní odbor. rada Dr. V. Chalupský. Příkaz nikdy nevyšel písemně. Písemný záznam telefonátu na Presidium zemského úřadu v Praze uložen v Národním archivu, fond MV stará registratura, karton 5633, složka 10; 663; 7.

¹²⁴ Výnos MV čj. 31.949/38. Výnos je uložen v Národním archivu, fond MV stará registratura, karton 5633, složka 10; 663; 7.

¹²⁵ Oficiální stanovisko MNO bylo, že se jedná o mimořádná opatření ve smyslu § 22 branného zákona. „*Při zavedení nové zbraně mohou být příslušníci první a náhradní zálohy stejného stáří dle potřeby výjimečně povoláni ke zvláštnímu nejvyšší čtyřměsíčnímu cvičení, které se dle možnosti započítá do celkové doby cvičení, stanovené v prvním odstavci (14 dnů). Výjimečně stejně dlouho trvající cvičení může také naříditi vláda, pokud si to vyžádá výjimečně branná připravenost státu.*“

¹²⁶ Fonogramy uloženy v Národním archivu, fond MV stará registratura, karton 5633, složka 10; 663; 7.

10) Předpis G-XI-2 – SOS v zajištění hranic

Rok 1937 přinesl velice podstatnou kvalitativní změnu týkající se určení úkolů stráže. Vstoupil v platnost souhrnný tajný předpis s krycím označením G-XI-2. Pod touto šifrou se skrýval název, který již říkal mnohem víc: Stráž obrany státu v zajištění hranic. Tato norma¹²⁷ se stala jakýmsi vademekem pro velitele všech stupňů stráže při organizaci jednotek SOS, ale také při přípravě a vedení boje. Předpis, veškeré písemnosti a korespondence, které se ho týkaly, vše bylo přísně tajné. Veškeré tyto materiály musely být uloženy zcela odděleně od ostatních písemností. Každý výtisk dostal evidenční číslo. Povinností velitele praporu SOS bylo alespoň jednou za rok zkontrolovat všechny výtisky přidělené praporu a v prosinci každého roku hlásit MV provedení této kontroly.

Ztráta předpisu, či jen přílohy nebo korespondence jeho se týkající, musela být ihned nahlášena nadřízenému úřadu a řádně vyšetřena.¹²⁸ Předpis obsahoval dva díly a přílohy. První díl se zaměřoval na velitele menších jednotek. Druhý byl určen činitelům, kteří řídili SOS z hlediska jejího organizačního vývoje, úrovně výcviku, materiálního vybavení a přípravy

---

¹²⁷ Celý předpis i s přílohami je uložen v Národním archivu, fond MV stará registratura, karton 5634, složka 10; 663; 7/19.

¹²⁸ Nadřízený úřad se v tomto případě kryl s úřadem, který předpis přidělil a vedl také seznam evidenčních čísel. Tyto seznamy byly tři. Předpisy přidělovalo MV, MNO a MF svým podřízeným složkám. Po Mnichovu až do 15. března 1939 se usilovně vyšetřovalo, co se stalo s chybějícími předpisy. Pokud byly v září 1938 zničeny, musel o tom být i dodatečně vypracován protokol a podepsán svědky. Pokud předpis padl do rukou nepřítele následovalo podrobné vyšetřování, s možností trestního postihu odpovědného činitele, pokud nesplnil své povinnosti, jak měl. Více k tomuto problému: Národní archiv, fond MV stará registratura, karton 5632, složka 10, 663; 7/19.

pohotovosti. Těm, kterým byl přidělen druhý díl, musela náležet i první část.¹²⁹

Nařízení rozlišuje tři fáze zajištění hranic podle míry použitých prostředků. Stráž se týká především první dvě – stálá opatření a ostraha hranic. Kryt hranic, který se prováděl celou mobilizovanou armádou, je pro SOS pouze pokračováním ve stejné činnosti, jelikož nemůže svou aktivitu dále stupňovat. Stálými opatřeními se rozumí mírové, trvalé a souvislé střežení státní hranice a pohraničí, které může kdykoliv přejít v ozbrojený odpor. Tato opatření však nesmí jít na úkor běžné resortní služby členů stráže, která má být pouze vhodně doplňována úkoly SOS. Ostrahou hranic se tato činnost zesiluje. V okamžiku jejího vyhlášení se ochrana hranic stává prvořadým úkolem stráže, která ho má naplnit všemi dostupnými prostředky. Při ostraze již spolupůsobí vojsko jednotkami k tomu určenými a stráž se dostává pod výhradní armádní velení. Mohla být vyhlášena ostraha celých hranic státu, či pouze některého úseku.¹³⁰

Hlavním úkolem stráže je podle G-XI-2 zamezit nepříteli, aby pronikl přes hranice či bráněné pásmo. Podařilo-li se mu to, pak bylo nutné co nejvíce zdržovat jeho postup. K tomu se přidružují úkoly rozvědky a kontrarozvědky v oblasti našeho i sousedního pohraničí. Tyto úkoly plní stráž v mírově době střežením hranice a svěřených objektů a také přípravou pro

---

¹²⁹ Vysvětlení termínů. Složky stráže ⇒ sbory, z kterých je stráž tvořena. Prvky praporu stráže ⇒ souhrnné označení pro četnické stanice, oddělení FS a posádky policejních strážních sborů. Jednotka praporu stráže ⇒ společný název pro taktické svazky praporu, tedy družstva, čety, roty.

¹³⁰ Například při mimořádných opatřeních v květnu 1938 byla vyhlášena ostraha hranic celé republiky. Ta byla postupně podle vztahu k okolním státům omezována. Posledním úsekem, kde byla odvolána, byla logicky hranice s Německem.

boj, aby byla připravena v případě pohotovosti okamžitě zasáhnout.

Pohotovost mohla nastat dvěma způsoby. Buď na rozkaz nadřízeného velitelství, nebo automaticky v případě byly-li hranice narušeny nebo hrozilo bezprostřední nebezpečí.¹³¹ Nastala-li pohotovost automaticky, měla jednotka zaujmout své bojové stanoviště a podat o tom zprávu svému bezprostředně nadřízenému veliteli.¹³² Ten místní pohotovost podle svého uvážení zrušil, nebo potvrdil. Když ji potvrdil, vyhlásil ji tím i pro celou svou vyšší jednotku. Své rozhodnutí musel nahlásit velitelství praporu a nejbližší vojenské posádce. Způsob dalšího rozhlášení pohotovosti v rámci celého praporu určoval velitel praporu, jediným kritériem byla rychlost šíření rozkazu.

Jakmile velitel družstva SOS obdržel rozkaz k pohotovosti, musel okamžitě svolat všechny své muže, včetně vojenských posil, řádně je vyzbrojit a vystrojít a odejít s nimi na bojové stanoviště.¹³³ Před odchodem měl za úkol nejdříve zabezpečit místo svého mírového působení zatarasením komunikací, provedením demoličních příprav vybraných objektů, jakož i přípravou pro přerušování telefonních a elektrických vedení. Veškeré ničení však mělo být provedeno teprve při zahájení nepřátelství. Způsoby zatarasování vždy záležely na místních poměrech. Hlavním smyslem bylo zabránit průjezdu útočné vozby.

---

¹³¹ „Pohotovost provádí se na rozkaz nebo automaticky také při vnitřních nepokojích v pohraničí, jsou-li vyvolány či živěny ze sousedního státu.“ Citace z G-XI-2. Cílem je v tomto případě uzavření hranic a tím zamezení pohybu osob a materiálu přes ně.

¹³² Tím byl velitel roty.

¹³³ Pokud byla pohotovost vyvolána automaticky, tak se na vojenské posily nečekalo. Bojové stanoviště zaujali pouze resortní příslušníci, vojenské posily přišly později.

Místa bojových stanovišť určoval jednotkám stráže celkový plán boje v pohraničí, který musel mít zpracovaný každý prapor. Tento plán vytvářel velitel praporu na základě požadavků příslušného armádního sboru a možností vlastních sil. Plán určoval hlavní směry, na nichž má stráž vyvinout největší obranné úsilí. Prvními body těchto směrů byla jednotlivá bojová stanoviště SOS, od kterých vedly osy, po nichž měl být veden ústupový boj. V plánu musely být také zakresleny údaje o zařízeních k znemožnění dopravy na komunikacích, o lehkých opevněních, pokud se v úseku praporu nalézaly, o sběrných zpráv,¹³⁴ objektech, které má stráž zničit a podobně.

Velitel praporu seznamoval osobně každého velitele družstva a jeho zástupce přímo v terénu, kde měli bojovat, s úkolem, který na jeho jednotku z celkového plánu připadal. Poté jim předal zapečetěnou obálku, která obsahovala písemný rozkaz. Směla se otevřít až po vyhlášení poplachu. Tam, kde se družstva spojovala do čety, znali jejich velitelé pouze místo poplachového shromaždiště, s konkrétními úkoly je až na místě seznámil velitel čety. Plán boje v pohraničí obsahoval také řešení otázek spojených s včasným dodáním zbraní a munice těm jednotkám, u nichž z bezpečnostních důvodů nemohly být uloženy. Všechny jednotky pak potřebovaly znát místo převzetí ručních granátů, pistolových raket a trhavin, jelikož tento materiál byl vždy uložen u vojenských posádek a všem

---

¹³⁴ Sběrné zprávy byly nejčastěji zřízeny na poštovních úřadech. Sem družstva SOS posílala zprávy o svých pozorováních, ale také žádosti o doplnění materiálu.

musel být doručen. V neposlední řadě také plán určoval místa zásobování municí pro bojující jednotky v pohraničí.¹³⁵

Předpis G-XI-2 také definitivně objasňoval veškeré nejasnosti okolo vojenských posil pro Stráž obrany státu. O tom, zda a jakým počtem budou družstva vojenskými posilami doplněna, rozhodovala příslušná okresní velitelství,¹³⁶ které následně o počtu vojenských posil vyrozuměla každého velitele družstva. Ti si sami ve svém okolí tyto vojenské osoby v určeném počtu vybírali. Vedli také jejich evidenci a v místě mírového stanoviště družstva pro ně byla uchována výzbroj a výstroj v odpovídajícím počtu.

Vojenské osoby musely bezpodmínečně vyhovovat následujícím kritériím:,,

- a) *„nesmí patřiti do kmenového počtu jiných vojskových těles než pěchoty, jezdeckva nebo ženijního vojska,*
- b) *nesmí býti starší než 50 let, pokud ovšem nebyly ponechány na vlastní žádost dále v branné moci i po dosažení této věkové hranice,*
- c) *nesmí býti důstojníky nebo aspiranty na důstojníky v záloze,*
- d) *mají býti pokud možno vycvičeni ve střelbě z lehkého nebo těžkého kulometu,*
- e) *musí býti státně úplně spolehlivé*

---

¹³⁵ Prapory disponovaly vlastní zásobou munice. Ta byla rozmístěna u několika vhodně umístěných družstev na hlavních směrech obrany. Zde si měly bojující jednotky doplňovat své zásoby, dokud nedorazí vojsko. Zásoba praporu vycházela s denní dotace střeliva na jednu zbraň, která činila pro pušku 120 nábojů, pro lehký kulomet 1 200 nábojů, pro těžký kulomet 2 500 nábojů. Družstva měla u sebe dvoudenní dotaci střeliva a v zásobě praporu byla dotace na pět dní boje.

¹³⁶ Počet vojenských posil vycházel z potřeb celkového úkolu praporu. Rozhodujícími však byly úkoly jednotlivých družstev, počet kulometů a zbraní jim přidělených a hlavně počet vhodných záložníků, kteří byli v okolí k dispozici.

- f) *musí býti trvale usedlé v okolí četnické stanice, policejní posádky nebo oddělení finanční stráže, jejichž členové patří k družstvu, o jehož posílení jde. Při výběru nutno míti na zřeteli, aby vybrané osoby mohly se nejdéle ve dvou hodinách po doručení legitimace dostaviti na určené stanoviště,*
- g) *osoby, které mají zvláštní mobilizační určení, mohou býti vybrány teprve tehdy, není-li jiných vhodných osob.* ¹³⁷

Většina potřebných údajů byla zapsána ve vojenských dokumentech každého záložníka. Pouze uznání spolehlivosti a povahy pobytu byla na uvážení velitelů družstev, jelikož se jednalo o osoby z jejich bezprostředního okolí, které důvěrně znali. Výběr posil měl probíhat pokud možno nenápadně, důvody zjišťování dat neměly být známy ani přezkušovaným osobám. Při volbě měla hrát roli i skutečnost, jestli osoba vlastní kolo či motocykl, aby se dala použít jako spojka. V reálu si však velitelé družstev moc vybírat nemohli. Vzhledem k charakteru osídlení jejich působišť připadala v úvahu pro tuto dobrovolnou službu záložníků v SOS jen hrstka zdejších Čechů,¹³⁸ takže se bral každý, kdo splňoval ostatní podmínky.¹³⁹

Evidenci vojenských osob v záloze určených k SOS vedl vždy velitel příslušného družstva. Ten pouze nechal

---

¹³⁷ Citováno z prvního dílu předpisu G-XI-2.

¹³⁸ Někde museli být vzhledem k nedostatku Čechů vybráni i Němci, jejichž státní spolehlivost byla často dosti diskutabilní. To se projevilo především v září 1938 v jejich dezerci. Na toto nebezpečí upozorňovalo ve svém dopise ministerstvu národní obrany 1. června 1938 velitelství III. sboru (Národní archiv, fond MV stará registratura, karton 5636, složka 10; 663; 7/61): „Podle hlášení velitele SOS Znojmo byl výběr vojenských posil podle G-XI-2 z důvodů národnostních proveden jen s velkými obtížemi. Pro nedostatek Čechů v pohraničí určil velitel SOS Znojmo i příslušníky německé národnosti – strany soc. demokratů a z umírněných živilů. Vzhledem k napjaté situaci nařídil jsem okresnímu veliteli SOS Znojmo zrušit určení příslušníků německé národnosti bez ohledu na jejich politické smýšlení.“ MNO rozkaz o zproštění Němců zrušilo a v září se u praporu SOS Znojmo objevila řada dezercí vojenských posil.

¹³⁹ Nedostatek vhodných vojenských posil se snažila armáda v kritickém létě a podzimu 1938 částečně řešit zařazováním vojáků prezenční služby k družstvům SOS. Jejich počty však vzhledem k vlastním potřebám armády byly velice nízké.

kompetentní okresní vojenské doplňovací oddělení prověřit, zdali určená osoba odpovídá podmínkám předpisu. Pokud doplňovací oddělení nenařídilo nový výběr a osobu schválilo, zaslalo přípis kmenovému tělesu záložníka, aby s ním v mobilizaci nebo v mimořádných opatřeních podle paragrafů 22 a 27 branného zákona nepočítali. Pravidelných cvičení svého útvaru se však záložník musel povinně účastnit.¹⁴⁰

Jak již bylo řečeno zásadní způsob boje, kterým se družstva SOS měla prezentovat, byl boj polních stráží. Předpis G-XI-2 tento způsob boje poněkud rozvádí a stanovuje jeho základní nutná pravidla. Polní stráže byly umístěny dva a více kilometrů od sebe v nejpřednější linii zajišťovacího obranného systému. Jednalo se o malé oddíly vhodně usazené v terénu, jejichž úkolem bylo střežit a pozorovat svěřený úsek a zastavovat postup nepřátelských hlídek a menších jednotek. Při postupu silnějšího nepřítele úloha polní stráže spočívala v odeslání zprávy velitelství s co nejpřesnějším popisem postupujících jednotek. Jim se měla bránit co nejdéle a tím zpomalovat jejich postup. I sebevětší přesile se musela polní stráž postavit a bránit se tak dlouho, dokud jí zbývala ústupová cesta. Bez odporu nesměla za žádných okolností ustoupit.

Pokud již byla k ústupu donucena, mohla ho provést dvojitým způsobem. Jednotka mohla opustit stanoviště najednou jen pokud byla kryta nocí, terénem či palbou sousedních družstev. Obecně se předpokládala spíše varianta postupného ústupu po hloučcích za krytu vlastní střelby. V takovém případě měl na stanovišti zůstat velitel, nejlepší střelci a obsluha kulometu,

---

¹⁴⁰ Vojenské posily neabsolvovaly výcvik v rámci SOS.

kteří měli krýt ústup zbytku jednotky po určené ústupové trase. Posléze – až opustili bojové stanoviště i poslední muži a družstvo se opět shromáždilo – měl velitel nalézt nové vhodné bojové stanoviště a zde se zařídit k obraně. Nová bojová pozice se musela ihned hlášena nadřízenému veliteli. Tento postup mohl proběhnout několikrát dokud nebylo dosaženo linie vlastních vojsk.¹⁴¹

Předpis přesně popisoval ideální stanoviště polní stráže. Z něho měla hlídka dokonale vidět, a nebýt viděna ze země ani ze vzduchu. Výstřel na nejpravděpodobnější trasu postupu nepřítele byl samozřejmostí. Krom toho měli být sosáci chráněni z předu a boku přirozenou přírodní překážkou, měli mít možnost skrytého ústupu, pokud možno vodu a přístřeší v místě. Avšak takovou pozici, aby velitel pohledal, takže se většinou musel spokojit s tím, když stanoviště splňovalo nejdůležitější z předchozích podmínek: nejvhodnější možnost střelby na nepřítele.¹⁴²

Během doby, kdy na nepřítele polní stráž čekala, se rozhodně neměla nudit. Musela neustále zdokonalovat své opevnění, provádět kontrolu a obnovu jeho maskování. Úkolem polní stráže bylo kromě toho také zatarasit všechny cesty v okolí svého bojového stanoviště tak, aby tyto překážky byly v dosahu vlastní účinné palby, a aby šly z československé strany snadno odstranit. V ideálním případě mělo dojít v okolí bojové pozice k vybudování klamných stanovišť, obsazovaných občasně jednotlivými muži. Pokud bylo vlastní bojové

---

¹⁴¹ Průchod těmito liniemi byl značně problematický. Sice byly vypracovány pokyny, že pokud českoslovenští vojáci uvidí smlouvanou světlici, mají sosákům umožnit průchod. V bojové vřavě, kdy jakékoliv spojení s nejpřednějšími jednotky bylo zhora nemožné, byly jednotky SOS v podstatě obětovány. Ocitly by se v dvojím ohni nepřátelských střel a uzavírací střelby vlastních vojsk.

¹⁴² Minimální nutná vzdálenost výstřelu od stanoviště na trasu nepřítele byla 800 metrů.

stanoviště prozrazeno, požádal velitel nadřízené velitelství o povolení k přesunu.¹⁴³

Z bezpečnostních důvodů polní stráž na noc své bojové stanoviště opouštěla. Rozmístila pouze v jeho okolí improvisované nástrahy, které měly způsobit co největší hluk a upozornit tak hraničáře na přítomnost nepřítele. Noční stanoviště polních stráží se nacházela při zátarasech na cestách, po nichž se předpokládal postup nepřítele. Důvodem tohoto opatření byla obava, že pokud by bylo denní stanoviště stráže prozrazeno, pod rouškou noci by mohlo být snadno dobyt. Po rozbřesku se sosáci opět vraceli na své původní pozice.¹⁴⁴

Případní ranění měli být odsunováni po ústupové ose do nejbližší civilní či vojenské nemocnice. Poté, jakmile za postavením SOS zaujaly své pozice armádní jednotky do jejich obvazišť. Další transport v tomto případě zařizovaly vojenské orgány. Zběhy a možné zajatce eskortovaly příslušníci polní stráže¹⁴⁵ k nejbližšímu vojenskému zpravodajskému orgánu či nedalekému posádkovému velitelství. Zbraně a munice zajatců měly být odděleně o nich odeslány do nejbližší zásobárny střeliva SOS.

---

¹⁴³ Také v podstatě jen teoretické nařízení. V zásadě se nebylo kam přesunout, nebo jen o několik desítek metrů vedle, což mnoho neřešilo.

¹⁴⁴ Důležité také bylo, že polní stráž musela být hlídkami zabezpečena ze všech směrů, tedy i zezadu.

¹⁴⁵ Na deset zajatců připadal podle předpisu jeden strážný. I to by však byl u malých družstev značný problém.

11) Finanční náležitosti

Jako vždy a u všech lidských činností šlo i u projednávání otázek spojených se Stráží obrany státu o peníze až v první řadě. A není divu, jelikož náklady vynaložené na organizační zabezpečení chodu instituce, nákup materiálu, odměny určené příslušníkům a výcvik nebyly malé.¹⁴⁶ Problémem při dohledání všech finančních náležitostí týkajících se SOS je, že tyto položky šly na vrub jak ministerstva vnitra, tak také ministerstev financí a národní obrany. Drtivá většina materiálu uloženého v Národním archivu a týkajícího se finančních záležitostí SOS je v podstatě dohadování se jmenovaných ministerstev o to, kdo, co, komu a jak má platit.¹⁴⁷

Vlastní rozpočet Stráže obrany státu spravoval její zřizovatel, tedy MV. Z něho byly hrazeny náklady na výcvik, cestovné příslušníků a nákup různého nutného materiálu sloužícího celkovým potřebám praporů. Jednalo se především o nákup nákladních automobilů,¹⁴⁸ vybavení kanceláří velitelů, včetně pancéřové skříně určené pro tajné dokumenty, která nesměla u žádného velitelství praporu chybět, nákup munice, trhavin a zbraní kolektivní výzbroje družstev. Materiál vojenského rázu sice prvkům stráže dodávala přímo armáda ze

---

¹⁴⁶ Pouze náklady na úhradu vedlejších služebních příjmů příslušníků stráže během výcviku činily v roce 1937 4 340 000 Kč. Náklady na samotný výcvik byly mnohem vyšší. Více ve spise MV čj. 10422. Spis je uložen v Národním archivu, fond MV stará registratura, karton 5632, složka 10; 663; 7/1.

¹⁴⁷ Nejvíce archivního materiálu tohoto druhu je uloženo v Národním archivu, fond MV stará registratura, karton 5632, složka 10; 663; 7/1.

¹⁴⁸ Všem praporů SOS mimo Prahu byly počátkem roku 1938 dodány nákladní automobily Praga R.V. určené pro rozvoz materiálu a v omezené míře také pro přepravu příslušníků SOS. Více Národní archiv, fond MV stará registratura, karton 5635, složka 10; 663; 7/40.

svých zásob, nechávala si však tyto výdaje proplácet ministerstvem vnitra.¹⁴⁹

Právě u výzbroje a výstroje dochází k rozštěpení toků plateb. MV hradilo výlohy na kolektivní výzbroj družstev,¹⁵⁰ ale individuální výstroj a výzbroj příslušníků stráže musely zajistit resorty, které byly jejich zaměstnavateli. Tak materiál určený členům SOS předpisem G-XI-2 hradilo pro finanční stráž ministerstvo financí, pro vojenské záložníky MNO, pro četnictvo a státní policii MV, ovšem mimo svou rozpočtovou kapitolu SOS.¹⁵¹

Vzhledem k tomu, že peněz není nikdy dost, byly dodávky, především výstroje, velmi často opožděné a tak se stávalo, že během květnových mimořádných opatření, a dokonce i během mobilizace v září 1938, MV a MF svým resortním zaměstnancům včas nezajistilo vše potřebné. Jedině MNO dodávalo veškerou výstroj vždy včas a následně muselo často z vlastních zásob dohánět nedostatky, které zbylá dvě ministerstva způsobila.¹⁵² Například po své inspekční cestě jižními Čechami 20. září 1938 si generální inspektor československé branné moci armádní generál Jan Syrový, již

---

¹⁴⁹ Stejně to bylo s náklady na vlastní výcvik. Vše hradily posádky, při nichž výcvik probíhal, poté jim tyto výlohy refundovalo 14. oddělení MV.

¹⁵⁰ Největším nákladem v tomto případě byl nákup minimálně jednoho kulometu vz. 26 se soupravou záložních součástek každému družstvu SOS v republice. Jeden stál 5 600 Kč a jen pro 393 oddělení FS jich bylo nakoupeno 543 ⇒ Národní archiv, fond MV stará registratura, karton 5635, složka 10, 663, 7/52.

¹⁵¹ Všechny materiální náležitosti, které měli mít příslušníci SOS i celá družstva zabezpečeny podle předpisu G-XI-2 uvádím v přílohách.

¹⁵² Spis MV 42404 (Národní archiv, fond MV stará registratura, karton 5634, složka 10; 663; 7/19): „Po předběžném telefonické projednání věci dne 23. května 1938 rozhodlo se ministerstvo národní obrany doplnit ze svých zásob některé součástky polní ústroje stálých příslušníků stráže obrany státu, jejichž nedostatkem v poslední době pro vyhlášení pohotovosti značně strádají. A to: 1 pár bot, 1 jídelní miska s povlakem, 1 polní láhev, 1 stanový dílec, 1 přikrývka, 1 tlumok, 1 ustrojovací řemen a 2 pláštové řemínky.“ Takovýchto souprav dodala vojenská správa všem praporům SOS 12 382.

za tři dny ministerský předseda, stěžoval ministerstvu vnitra, že příslušníci SOS nemají plynové masky a přilby.¹⁵³

Stejný systém, tedy či zaměstnanec, toho ministerstvo platí, fungoval i při hrazení finančních požitků náležejících příslušníkům stráže za jejich službu ve sboru. Paragraf 12 vládního nařízení o Stráži obrany státu ponechával na rozhodnutí kabinetu řešení finančních nároků příslušníků stráže. Vláda o nich rozhodla na základě předběžné dohody zainteresovaných ministerstev¹⁵⁴ na svém zasedání 19. března 1937.

Nejdůležitější platbou navíc, kterou sosáci mohli za svou službu očekávat, byl denní přídavek na stravování. Kromě něho jim náležel i jejich běžný služební plat stejně, jako by působili ve strážní či hraniční službě. Paušální stravovací přídavek byl zvolen z toho důvodů, že organizovat stravování in natura by bylo velice komplikované. Vzhledem k tomu, že všechny složky stráže měly stejné povinnosti, náležel všem přídavek ve stejné výši. Důstojníkům a úředníkům, v případě finanční stráže, náleželo denně podle rozhodnutí vlády 30 Kč na výlohy spojené se stravováním, úklidem a posluhou. Na mužstvo připadalo korun dvacet. Nárok na tuto dávku vznikal dnem odjezdu ze stálého služebního působiště na cvičení, nebo povoláním ke službě se zbraní a končil propuštěním z pohotovostní služby či návratem ze cvičení na resortní působiště.

---

¹⁵³ Spis MV 80742 (Národní archiv, fond MV stará registratura, karton 5637, složka 10; 663; 7/84). Zároveň je ve spise zdůrazněno, že vojenské posily ve stejných družstvech SOS všechny náležitosti mají.

¹⁵⁴ Porada se konala 1. února 1937 na ministerstvu vnitra, zápis z ní je uložen v Národním archivu, fond MV stará registratura, karton 5632, složka 10; 663; 7/1.

Složitější situace nastala u vojska. Armádním důstojníkům, pokud byli výslovně za členy SOS určeni, tento přídavek náležel. Pokud však byli ke stráži pouze na určitou dobu přiděleni, například jako instruktoři k výcviku, byli hodnoceni podle běžných vojenských předpisů. Podle nich náležely odměny také velitelům praporů a vojenskému mužstvu, i když bylo za stálé příslušníky SOS určeno.

Největší komplikace tento přídavek způsoboval u vojenských posil. Jim původně náležel ve stejné výši jako ostatnímu resortnímu mužstvu. 9. května 1938 však ministerstvo národní obrany tento obnos snížilo,¹⁵⁵ aby ho nakonec v červnu zcela zrušilo, a vojenské posily nadále dostávaly pouze běžný žold.¹⁵⁶ MNO svůj krok zdůvodňovalo tím, že záložníci zařazení k SOS, konají stejnou službu, jako kdyby nastoupili k pravidelným útvarům, a tudíž není důvod, aby dostávali zvláštní odměny.

Na velice negativní dopady tohoto rozhodnutí upozorňoval ve svém dopise bratislavský policejní ředitel.¹⁵⁷ Různé ohodnocení stejné služby podle něho vyvolává nespokojenost v jednotkách SOS. Zvlášť srovnání požitků vojenských posil s vojáky presenční služby v armádě působilo značně nepříznivě zejména proto, že přišlo po třech týdnech nepřetržité fyzicky i psychicky namáhavé služby. Policejní

---

¹⁵⁵ Novou výši požitků stanovoval výnos MNO č.j. 25 686 (Národní archiv, fond MV stará registratura, karton 5634, složka 10; 663; 7/19). Vojínů z záloze náleželo denně 16 korun, svobodníkovi 16,50, desátníkovi 17,00, četaři 17,50 a rotnému 19 korun.

¹⁵⁶ Výše denního žoldu byla velice nízká. Vojín dostával pouze 1,50, svobodník 1,70, desátník 2 koruny, četař 2,50 a rotný koruny 4. Vojenské posily během pohotovosti SOS dostávaly navíc pouze jednu korunu jako polní příplatek (resortním příslušníkům náležel osmikorunový polní příplatek). Všechny složky SOS pak dostávaly na polní stravování 8 korun denně. Z toho vyplývá, že voják dostával denně celkem 10,50, zatímco mužstvo SOS z četnictva, policie a finanční stráže 36 korun.

¹⁵⁷ Dopis z 13. 6. 1938 je uložen v Národním archivu, fond MV stará registratura, karton 5638, složka 10; 663; 7/213.

ředitel ve svém dopise zároveň ospravedlňuje finanční zvýhodnění vojenských posil tím, že jejich služba je mnohem náročnější, navíc konaná v odlehlých místech nepřátelského pohraničí. Zatímco vojáci prezenční služby a záložníci, nastoupivší k řádnému vojsku, mají u útvaru i mimo posádku zajištěno řádné ubytování a stravování. Nejdůležitějším argumentem však bylo existenční ohrožení těch několika posledních státně spolehlivých rodin v pohraničí. Pokud totiž vojenští záložníci nebyli státními zaměstnanci, nepobírali žádný plat.¹⁵⁸

Tohoto podstatného problému si nevšiml pouze bratislavský policejní ředitel. Na ministerstvo vnitra, ale i další úřady začaly docházet četné stížnosti na neúnosný finanční stav rodin vojenských posil Stráže obrany státu.¹⁵⁹ Úřední šiml zapracoval pozdě, ale přece. 4. června 1938 MV svým výnosem zavedlo pro rodiny vojenských posil SOS stejné vyživovací příspěvky, které náležely vojenským záložníkům podle ustanovení zákona č. 120/1921 Sb. z. a n.. Ve výnosu byl také obsažen pokyn, aby všechny žádosti byly co možná nejrychleji projednány. Tuto agendu dostaly na starost hlavní politické úřady, při nichž byly zřízeny prapory SOS. Sem si rodiny vojenských posil měly podávat své žádosti.¹⁶⁰

---

¹⁵⁸ Navíc museli být definitivními státními zaměstnanci, aby během služby dostávali plat, jinak nedostali nic. To se jako velký problém projevilo zvláště u zaměstnanců státních drah, kteří byli velice často určeni za vojenské posily SOS a zároveň v ČSD pracovali jako pomocní zaměstnanci a dělníci na výpomoc. Stížnosti na vedení státních drah jsou uloženy v Národním archivu, fond MV stará registratura, karton 5637, složka 10; 663; 7/124.

¹⁵⁹ Kromě v předchozí poznámce zmiňovaných stížností zaměstnanců ČSD, podobnou stížnost podala Zemskému úřadu v Brně také Národní jednota pro jihozápadní Moravu. Její dopis z 1. července 1938 je uložen v Národním archivu, fond MV stará registratura, karton 5632, složka 10; 663; 7/1)

¹⁶⁰ Na rozdíl od vojenských záložníků, jejichž rodiny o vyživovací příspěvek žádaly na své obecním úřadě.

Závěr

Stráž obrany státu prošla od svého zrodu koncem roku 1936 do května 1938 podstatným vývojem. Přesto je třeba konstatovat, že rok a půl, během něhož byla celá organizace vystavěna a během něhož musela být vzhledem k mezinárodním okolnostem plně připravena na válku, nebyl dostatečnou dobou. Zřízením SOS se sice podstatně zkvalitnila ochrana státních hranic, na níž byly nově koordinovaně zainteresovány všechny významné ozbrojené státní sbory, nicméně právě nedostatek času neumožnil dovést vše k dokonalosti.

Hodnotit hlavní činnost, pro kterou byla stráž stvořena, cvičena a pro níž dostala své úkoly, není možné. Hlavním úkolem byla totiž služba polních stráží v předpolí vlastních jednotek. Zde měla SOS očekávat nepřátelskou armádu, o ní nahlásit vlastnímu vojsku co možná nejvíc poznatků, poté se ústupovým bojem dostat za linie vlastní armády a společně s ní čelit nepříteli. Vzhledem k známým skutečnostem k takovému boji nedošlo.¹⁶¹

Jediným měřítkem úspěšnosti projektu SOS a tedy i zhodnocením veškeré činnosti spojené se stráží od roku 1936 do května 1938 mohou být výsledky provedených zajištění hranic v květnu a září osmatřicátého roku. Mužstvo SOS ve svém úkolu zcela obstálo. Resortní příslušníci, ale i vojenské posily, nastupovali během pohotovosti s nadšením a přesně

---

¹⁶¹ Snad pouze boje na Podkarpatské Rusi, probíhající od 14. do 17. března 1939. Zdejší výsledky však vzhledem k jejich omezenosti, pozměněným vnějším, ale hlavně vnitřním poměrům nelze vztahovat na celou předmnichovskou SOS.

plnili svěřené úkoly.¹⁶² K incidentům docházelo pouze ojediněle. Morálka sice vlivem dlouhotrvající služby v nepřátelském prostředí bez jakéhokoliv možnosti vystřídání, postupně klesala, nicméně nadále zůstávala na dobré úrovni.

Během zářijových bojů se však projevíly nedostatky, které již dříve naznačovala hodnocení výcviku. Jednotky SOS sice velice dobře zvládaly tzv. drobnou válku, tedy boj s ozbrojenými skupinkami sudetoněmeckých povstalců ve volném terénu i v obydleném území,¹⁶³ ale nadále jim dělala problémy dokonalá souhra všech členů v družstvu. Vážným, i když ne novým, zjištěním byly přetrvávající problémy velitelů se zvládnutím taktiky vedení boje s ohledem na celkovou strategickou situaci. Právě na tyto dva problémy se měl soustředit výcvik SOS v roce 1938, ke kterému již nemohlo dojít.

Zatímco sosáci obstáli až na tyto výhrady velice dobře, hůře dopadla vlastní organizace SOS. Kritizovány byly obzvláště v květnu časté nedostatky v materiální přípravě, kterou ministerstva vnitra a financí zanedbala, a jejichž pochybení musela na poslední chvíli dohánět armáda. Zvláště na pováženou byly případy, kdy některým družstvům chyběly ruční granáty, vojenské přilby či plynové masky. Větší část těchto nedostatků, i když ne rozhodně všechny, byla během léta napravena a potřebný materiál družstvům doručen.

Potíže s materiálem podle vojáků pouze ilustrovaly největší problém Stráže obrany státu. Tím podle nich byla několikerá

---

¹⁶² Pouze u některých praporů, kde byl kritický nedostatek státně spolehlivých záložníků a kde museli být zařazeni do družstev SOS i Němci, se projevíly sabotáže činnosti, či dezerce.

¹⁶³ Ostatně na takovýto boj byli příslušníci FS a četnictva zvyklí ze své resortní služby, kdy se potýkali s pašeráky a zločinci.

podřízenost různým ministerstvům a také podřízenost velitele praporu okresnímu hejtmanovi. Tento problém se zvláště ožehavě projevil během sudetoněmeckého pokusu o puč a trval až do vyhlášení ostrahy hranic a podřízení SOS armádě. Rozkazy okresní hejtmanů si někdy přímo protirečily s rozkazy vojenských orgánů, což vyvolávalo zmatek a omezovalo akceschopnost jednotek stráže. Staly se i případy, že okresní hejtmané německé národnosti přímo zradili československou republiku a přikázali sosákům složit zbraně a vzdát se.¹⁶⁴ Armáda tedy do budoucna požadovala jednoznačné podřízení celé organizace SOS pod svou pravomoc již v míru, pouze resortní záležitosti by nadále spravovala příslušná ministerstva.

Souhrnně však lze konstatovat, že přes veškeré výše uvedené nedostatky, představovala SOS zlepšení ochrany státních hranic. Kdo ke stráži náležel? Byli to příslušníci četnictva, státní policie, finanční stráž, či vybrané vojenské posily. Drtivá většina z nich obstála nárokům na ně kladeným. Hlavní důvod stvoření SOS, tedy posílení ochrany státních hranic a koordinované zapojení všech státních ozbrojených sborů do ní, byl naplněn.

Jak vypadala SOS po organizační stránce? Stráž dostala po vojenském vzoru svou podobu ve formě jednotlivých praporů a jejich dílčích částí,¹⁶⁵ které pokryly státní hranici v celé její délce. Velitel každé jednotky praporu dostával své rozkazy od nejbližšího nadřízeného či přímo od velitele praporu, který v nejvyšší instanci podléhal ministerstvu vnitra.

---

¹⁶⁴ Například okresy Šluknov, Rumburk, Varnsdorf.

¹⁶⁵ Tedy rot, čet a družstev.

Jaké měla SOS předpoklady pro svou činnost s ohledem na výcvik, materiální zabezpečení a teoretické pokyny? Během krátkého času, který byl k dispozici prošli resortní příslušníci stráže nutným vojenským výcvikem, který, ač plně nerealizován, zvedl vojenskou hodnotu SOS. Zejména ostré střelby z kulometu, vrhy granátem či zkušenosti nabyté vybranými příslušníky stráže při speciálním výcviku se během bojů v září 1938 ukázaly jako těžko docenitelné. Teoretická příprava pro boj, jakož i předpisy, podle kterých měl být veden a materiálně zajištěn, zásadním způsobem napomohly strážím při jejím dvojnásobném nasazení v roce 1938. Připravenost stráže byla sice poněkud podvazována pozdními dodávkami nutného materiálu, nicméně i tento problém se nakonec podařilo z větší části vyřešit.

A co mohli sosáci za svou službu očekávat? Resortní příslušníci skromný přídavek na stravu a vojenské posily mizerný žold. Utěšovat je snad mohlo jen rašínovské „...*co se dělá pro národ, se neplatí.*“¹⁶⁶ SOS vzhledem k daným možnostem prošla odpovídajícím výcvikem, byla adekvátně vyzbrojena a vyzbrojena, přesně znala své úkoly a ty také plnila. Za tak krátký čas se snad ani nemohlo stihnout víc už jen proto, že se na každém rozhodnutí musela dohadovat tři ministerstva.

Je však třeba vyzdvihnout vysoké morální kvality řadových příslušníků SOS a opravdové hrdinství nejednoho z nich. Mnohdy se jednalo o ty nejlepší vlastence, jejichž služba vlasti nebyla dostatečně oceněna. Slova jednoho z nich, která napsal v dopise na rozloučenou, dostatečně ilustrují těžkou

---

¹⁶⁶ Citováno z knihy Vlastislava Laciny: Alois Rašín, Praha 1992, str. 30

službu příslušníků stráže v území mezi státní hranicí a hlavním obranným postavením československé armády. V těchto oblastech jedině Stráž obrany státu představovala v druhé polovině září 1938 československý stát. Ten zde s její přítomností stál a padal.¹⁶⁷ „*Drahá maminko, táto, Milice. Nechtěl jsem vás strašit, proto jsem nepsal pravdu. Jest snad ještě horší, než vám píši. Situace je zde taková, že není naděje, aby nedošlo k válce... Spíme vstoje, v kleče. Hlídkování máme tolik, že na spánek zbývají jen dvě hodiny denně. Poplach střídá poplach, to napětí a nejistota je strašné, snad se z toho někteří nezblázníme... Jsme zde sami finančníci a četníci, vojsko žádné, je nás málo a posila nejde. Vím dnes určitě, že se z toho nedostanu, dojde-li k něčemu. Jsme obětní beránci, vydání na pospas těch, kteří nás chtějí napadnout... Strach nemám ani já, ani moji kamarádi, a stane-li se něco buďte na mne hrdi, že jsem padl pro naši drahou vlast... “*

Vzhledem k tomu, že k činnosti SOS existuje velice široká škála archivního materiálu, daleko širší, než s kterým zde pracuji, lze rozhodně očekávat další studie na toto téma. Kromě fáze přípravné, která je tématem této práce, je uložen v Národním archivu další materiál ze strážní a bojové činnosti SOS během druhé poloviny roku 1938 a počátku roku 1939. Jediným podstatným limitem omezujícím studium tohoto sboru jsou chybějící spisy ze zpravodajské činnosti stráže. Ty se většinou podařilo zničit před příchodem okupantů. Jiná

---

¹⁶⁷ Jedná se o dopis dozorce FS Vítězslava Hofírka z 18. září 1938 zaslaný jeho rodičům. 22. září byl v obci Liptáň spolu se svými kolegy přepaden ordnery, kteří vtrhli do četnické stanice a zahájili palbu po všem živém. Ti, kteří toto běsnění přežili, byli ubyti četnickými šavlemi, kterých se vzbouřenci zmocnili. Dopis je citován v knize Oty Holuba Stůj! Finanční Stráž! (str. 131) a také v práci Jindřicha Marka Smrt v celním pásmu (str. 92).

výrazná bílá místa okolo stráže nejsou. Stráž obrany státu si další studium rozhodně zaslouží.

Přílohy

Přehled praporů SOS v letech 1936 – 1938

	Sídlo praporu	Správní obvody okresních úřadů tvořících obvod praporu SOS
1.	Rychnov nad Kněžnou	Hradec Králové, Lanškroun, Nové Město nad Metují, Rychnov nad Kněžnou, Žamberk
2.	Jičín	Broumov, Dvůr Králové nad Labem, Hořice, Jičín, Jilemnice, Náchod, Nová Paka, Semily, Trutnov, Vrchlabí
3.	Liberec	Česká Lípa, Dubá, Frýdland, Jablonec nad Nisou, Liberec, Mělník, Mnichovu Hradiště, Německé Jablonné Rumburk, Šluknov, Turnov, Varnsdorf
4.	Litoměřice	Děčín, Kralupy nad Vltavou, Litoměřice, Roudnice nad Labem, Ústí nad Labem
5.	Most	Bílina, Duchcov, Louny, Most, Teplice-Šanov
6.	Kadaň	Chomutov, Kadaň, Přísečnice, Žatec
7.	Falknov nad Ohří	Aš, Falknov nad Ohří, Cheb, Jáchymov, Karlovy Vary, Kraslice, Loket, Mariánské Lázně, Nejdek, Teplá
8.	Stříbro	Planá, Stříbro, Tachov
9.	Domažlice	Domažlice, Horšovský Týn, Klatovy
10.	Strakonice	Prachatice, Strakonice, Sučice
11.	České Budějovice	České Budějovice, Český Krumlov, Kaplice
12.	Jindřichův Hradec	Jindřichův Hradec, Kamenice nad Lipou, Pelhřimov, Třeboň
13.	Praha	Brandýs nad Labem, Jílové, Kladno, Praha, Praha-venkov, Říčany, Slaný
14.	Šumperk	Frývaldov, Litovel, Moravská Třebová, Šumperk, Zábřeh
15.	Bruntál	Bruntál, Krnov, Moravský Beroun, Olomouc, Rýmařov, Šternberk
16.	Moravská Ostrava	Bílovec, Český Těšín, Frýdek, Fryštát, Hlučín, Místek, Moravská Ostrava, Nový Jičín, Opava
17.	Moravské Budějovice	Dačice, Jihlava, Moravské Budějovice
18.	Znojmo	Moravský Krumlov, Znojmo
19.	Hodonín	Hodonín, Hustopeče, Mikulov
20.	Žilina	Bánovce, Čadca, Ilava, Kysucké Nové Město, Myjava, Nové Město nad Váhom, Povážská Bystrica, Prievidza, Topoľčany, Trenčín, Velká Bytča, Žilina
21.	Liptovský Mikuláš	Dolný Kubín, Kremnica, Liptovský Mikuláš, Námestovo, Rožomberok, Trstená, Turčanský Svätý Martin
22.	Spišská Nová Ves	Bardejov, Giraltovec, Kežmarok, Levoča, Poprad, Prešov, Sabinov, Spišská Nová Ves, Spišská Stará Ves, Stará Ľubovňa
23.	Bratislava	Bratislava, Bratislava-vidiek, Dunajská Streda, Galanta, Malacky, Modrá, Senica, Skalica, Šamorýn, Trnava

24.	Nové Zámky	Hlohovec, Komárno, Nitra, Nové Zámky, Parkán, Piešťany, Stará Ďala, Šaľa nad Váhom, Vráble, Zlaté Moravce
25.	Levice	Banská Štiavnica, Krupiná, Levice, Nová Baňa, Železovce
26.	Lučenec	Banská Bystrica, Lučenec, Modrý Kameň, Zvolen
27.	Rimavská Sobota	Brezno, Feledince, Revúca, Rimavská Sobota, Rozňava, Tornala
28.	Košice	Gelnice, Košice, Košice-vidiek, Moldava
29.	Michalovce	Humenné, Kapušany, Kráľovský Chľmec, Medzilaborce, Michalovce, Snina, Sobrance, Stropkov, Trebišov, Vranov nad Topfou, Vyšný Svidník
30.	Užhorod	Berehovo, Iršava, Mukačevo, Perečín, Sevljuš, Svalava, Užhorod, Veľký Berezný
31.	Chust	Chust, Rachov, Ťačevo, Volové

Počty vycvičených příslušníků stráže v kurzech v roce 1937

	Prapor	Četníků	Finančníků	Policistů	Celkem
1.	Falknov nad Ohří	236	210	119	565
2.	Kadaň	164	60	40	264
3.	Most	209	102	289	600
4.	Litoměřice	167	71	143	381
5.	Liberec	420	304	399	1 123
6.	Jičín	365	190	44	599
7.	Rychnov nad Kněžnou	246	85	--	331
8.	Jindřichův Hradec	154	79	--	233
9.	České Budějovice	190	134	148	472
10.	Strakonice	191	61	7	259
11.	Domažlice	201	80	--	281
12.	Stříbro	138	44	--	182
13.	Šumperk	366	153	47	566
14.	Bruntál	173	81	36	290
15.	Moravská Ostrava	543	242	707	1 492
16.	Hodonín	163	80	21	264
17.	Znojmo	135	71	22	228
18.	Moravské Budějovice	171	31	39	241
19.	Žilina	316	57	--	373
20.	Liptovský Mikuláš	259	162	59	480
21.	Spišská Nová Ves	325	223	--	548
22.	Michalovce	293	266	12	571
23.	Košice	200	151	268	619
24.	Rimavská Sobota	278	154	6	438
25.	Lučenec	267	191	38	496
26.	Levice	228	129	4	361
27.	Nové Zámky	278	209	46	533
28.	Bratislava	379	245	420	1 044
29.	Užhorod	420	345	145	910
30.	Chust	221	214	--	435
31.	Praha	76	--	825	901
	Celkem	7 772	4 424	3 884	16 080

Pramen: Národní archiv, fond Ministerstvo vnitra stará registratura, karton 5633, složka 10; 663; 7

Počty příslušníků SOS za pohotovosti 20. května 1938

	Prapor	Četníků	Finančníků	Policistů	Vojenských posil
1.	Falknov nad Ohří	231	341	167	235
2.	Kadaň	125	109	16	400
3.	Most	137	136	162	449
4.	Litoměřice	142	128	162	326
5.	Liberec	369	468	151	687
6.	Jičín	367	60	287	741
7.	Rychnov nad Kněžnou	148	156	--	483
8.	Jindřichův Hradec	114	148	--	231
9.	České Budějovice	103	239	87	490
10.	Strakonice	92	114	6	628
11.	Domažlice	127	139	--	233
12.	Stříbro	84	76	--	187
13.	Šumperk	183	204	50	391
14.	Bruntál	198	75	164	388
15.	Moravská Ostrava	522	605	394	521
16.	Hodonín	120	124	48	519
17.	Znojmo	96	138	14	734
18.	Moravské Budějovice	109	46	19	449
19.	Žilina	273	58	--	69
20.	Liptovský Mikuláš	173	173	--	112
21.	Spišská Nová Ves	165	260	--	146
22.	Michalovce	278	390	27	553
23.	Košice	135	180	184	153
24.	Rimavská Sobota	175	189	6	265
25.	Lučenec	136	199	25	500
26.	Levice	119	129	--	371
27.	Nové Zámky	259	208	47	571
28.	Bratislava	236	353	220	1 389
29.	Užhorod	357	374	133	328
30.	Chust	191	218	--	122
31.	Praha	83	--	786	--
	Celkem	5 847	6 037	3 155	12 671
Dostavilo se skutečně do pohotovosti 20. května 1938 celkem 27 710 příslušníků SOS					

Pramen: Národní archiv, fond Ministerstvo vnitra stará registratura, karton 5633, složka 10; 663; 7

Přehled stavu jednotlivých pohraničních praporů SOS
ke dni 24. září 1938

	Prapor	Četnictvo	Policie	FS	Vojenské posily	Aktivní vojáci	Celkem
1.	Falknov nad Ohří	396	254	394	385	228	1 657
2.	Kadaň	165	20	110	468	100	863
3.	Most	99	125	145	757	100	1 227
4.	Litoměřice	164	155	132	323	226	1000
5.	Liberec	198	150	539	673	288	1 848
6.	Jičín	270	52	326	766	114	1 528
7.	Rychnov nad Kněžnou	113	--	151	502	110	876
8.	Jindřichův Hradec	106	--	146	745	62	1 079
9.	České Budějovice	140	55	220	519	171	1 105
10.	Strakonice	120	6	123	754	163	1 166
11.	Domažlice	171	--	144	831	55	1 211
12.	Stříbro	120	--	88	227	115	550
13.	Šumperk	52	2	254	397	50	755
14.	Bruntál	103	64	195	447	19	828
15.	Moravská Ostrava	427	240	406	648	2	1 723
16.	Hodonín	119	45	120	520	--	804
17.	Znojmo	87	17	143	655	--	902
18.	Moravské Budějovice	94	15	52	491	--	652
19.	Žilina	246	--	52	67	1	366
20.	Liptovský Mikuláš	143	--	133	116	1	393
21.	Spišská Nová Ves	104	--	227	142	1	474
22.	Michalovce	224	27	406	595	1	1 253
23.	Košice	120	180	177	139	1	617
24.	Rimavská Sobota	160	8	191	323	1	683
25.	Lučenec	139	25	218	474	--	856
26.	Levice	114	--	144	355	--	613
27.	Nové Zámky	184	48	227	553	--	1 012
28.	Bratislava	270	51	351	1 432	14	2 118
29.	Užhorod	196	134	372	317	3	1 022
30.	Chust	73	1	241	134	1	449
	Celkem	4 236	1 400	5 836	13 775	1 393	26 630

Pramen: Národní archiv, fond Ministerstvo vnitra stará registratura, karton 5637, složka 10; 663; 7/111

Materiální náležitosti příslušníků SOS podle předpisu G-IX-2

I) Individuální ústroj příslušníka stráže (mimo vojenské posily)

a) oděv: čepice, blůza, kalhoty, ovinovačky (nebo spinky na dlouhé kalhoty), 2 nákrčníky, 2 košile, 2 podvlékačky, 2 páry ponožek, břišní pás, boty, rukavice, odznak stráže

b) strůj: tlumok, mošna (brašna), jídelní nádobí s povlakem, polní láhev, opasek s přezkou, závěsník na bodák, zápisník, 2 sumky dvoudílné, řemen k pušce (nebo pouzdro na pistoli se závěsným řemen, je-li dotyčný střelec z kulometry nebo první pomocní), ustrojovací řemen, 2 plášťové řemínky, pišťalka se šňůrou, lopatka s chránítkem (případně topůrek s chránítkem, zavěsníkem a řemínkem), stanový dílec, příkrývka, kapesní obvaz, elektrická svítilna se záložní baterií

c) výzbroj: puška (nebo pistole, je-li dotyčný střelec z kulometu nebo první pomocník), bodák s pochvou, 120 nábojů pro pušku (nebo 24 nábojů pro pistoli), 3 ruční granáty, čisticí potřeby pro pušku, přilba, plynová maska s krabicí

d) dále: 2 záložní dávky potravin (v každé 200 gramů sucharů, 1 masová konzerva, 2 kávové konzervy po 40 gramech)

Pro individuální ústroj použití členové stráže součástek ústroje onoho sboru (četnictva, policejního strážního sboru, finanční stráže) k němuž náleží. Tento ústroj bude každému členu stráže postupně doplňován na úplnou polní ústroj stráže.

II) Individuální ústroj stráže (vojenské posily)

a) oděv: polní čepice s odznakem, blůza soukenná, plášť pro pěší, kalhoty pro pěší, ovinovačky, řemen ke kalhotám, 2 nákrčníky, 2 košile, 2 podvlékačky, 2 páry onucí, břišní pás, šněrovací boty, rukavice, nárameníček, odznak stráže

b) strůj: tlumok, mošna, jídelní nádobí s povlakem, polní láhev, opasek pro pěší s přezkou, závěsník pro bodák, 2 sumky dvoudílné, řemen pěchotní k pušce vz. 24, řemen ustrojovací, 2 plášťové řemínky, lopatka s chránítkem, stanový dílec, příkrývka, kapesní obvaz

c) výzbroj: puška, bodák s pochvou, 120 nábojů pro pušku; 3 ruční granáty, čisticí potřeby pro pušku, přilba, plynová maska s krabicí

d) dále: 2 záložní dávky potravin (v každé 200 gramů sucharů, masová konzerva, 2 kávové konzervy po 40 gramech)

III) Kolektivní výzbroj družstva stráže

- 1 lehký kulomet (vz. 26, nebo vz. 7/24 nebo H 24 nebo M 8/15)
- 1 200 nábojů pro kulomet podle vzoru kulometu (částečně v zásobnících nebo pásech)
- brašnička pro kulometného střelce (podle druhu a vzoru kulometu)
- 1 plnička zásobníků (nebo nábojových pásů)
- osvětlovací pistole s 30 raketami (20 bílých, 5 červených, 5 zelených)
- 1 nůžky na drát
- 1 polní kukátko
- 1 kompas
- 1 plátěné vědro
- 1 souprava map po 3 kusech každého listu mapy 1 : 75 000 (rozsah listů určí velitel praporu stráže podle skutečné potřeby)

- 2 signální terče pro spojení s letcem
- 1 jízdni kolo
- případně: trhaviny (miny) podle úkolů jednotlivých družstev, blok a pouzdra pro posílání zpráv poštovními holuby

Pramen: Předpis G-XI-2 (Národní archiv, fond Ministerstvo vnitra stará registratura, karton 5634, složka 10; 663; 7/19)

Použité prameny

I) Archivní prameny

Vojenský historický archiv, fond Hlavní štáb ⇒ 1. (organizační) oddělení, 3. (operační) oddělení

Národní archiv, fond Ministerstvo vnitra stará registratura

II) Publikované prameny

Armáda a národ, Praha 1938

Beneš, E.: *Mnichovské dny*; Praha 1968

Dokumenty k historii mnichovského diktátu 1937 – 1939; Praha 1979

Goebbels, J.: *Deníky 1938*; Liberec 1992

Hitler, A.: *Můj boj*; Praha 2000

Minařík, P. - Šrámek, P.: *Dokumenty československé armády z podzimu 1938: Anketa "Armáda v roce 1938" - velitelství divizí a vojskových těles zbraní; Historie a vojenství 1998/6, str. 94 – 124*

Minařík, P. - Šrámek, P.: *Dokumenty československé armády z podzimu 1938: Operační dokumentace vyšších velitelství od 24. do 28. září I. armáda, Historie a vojenství 1997/1, str. 131 – 158*

Minařík, P. - Šrámek, P.: *Dokumenty československé armády z podzimu 1938: Operační dokumentace vyšších velitelství od 26. do 30. září II. A IV. armáda*; Historie a vojenství 1997/3, str. 141 – 174

Minařík, P. - Šrámek, P.: *Dokumenty československé armády z podzimu 1938: Rozkazy hlavního velitelství od 24. do 28. září*; Historie a vojenství 1996/5, str. 83 – 107

Mnichov v dokumentech I. a II. díl; Praha 1958

Morrell, S.: *Viděl jsem ukřižování: Události v Československu v roce 1938 očima anglického novináře*; Brno 2002

Nevyhoštěný, J.: *Financem na Podkarpatské Rusi*; Praha 2002

Pamětní spis o česko-slovenském stálém opevnění; komentář Eduard Stehlík; Praha 1999

Sbírka zákonů a nařízení státu československého; ročníky 1919 - 1938

Prostudovaná literatura

- Aron, L. a kolektiv: *Československé opevnění 1935 - 38*; Náchod 1990
- Beneš, J. - Stejskal, J.: *Horní Světlá 22. září 1938: přepadení celního úřadu; Hraničáři pod Luží '38*, Dvůr Králové nad Labem 2003, str. 7 – 11
- Beneš, J. - Stejskal, J.: *Stráž obrany státu v Lužických horách v roce 1938; Hraničáři pod Luží '38*, Dvůr Králové nad Labem 2003, str. 27 – 32
- Beneš, J.: *Finanční stráž československá*; Dvůr Králové nad Labem 2003
- Brodesser, S.: *Celnictví v Československu: Minulost a přítomnost*; Praha 1982
- Cílek, R.: *Září 1938: Ukřížování; Přísně tajné 2003/5*, str. 71 – 89
- Čelovský, B.: *Mnichovská dohoda 1938; Šenov u Ostravy 1999*
- Fidler, J. - Francev, V. - Stehlík, E.: *Mobilizovaná československá armáda - iluze a realita; Historie a vojenství 1996/2*, str. 167 – 172
- Frajdl, J.: *Stráž obrany státu při obraně republiky 1938 - 1939*, Praha 2003
- Holub, O.: *Opatření k obraně a ochraně československé státní hranice ve 20. a 30. letech; Historie a vojenství 1988/2*, str. 92 – 104
- Holub, O.: *Organizace a příprava Stráže obrany státu k bojové činnosti při zajištění hranice ČSR v letech 1936 - 1938; Historie a vojenství 1991/3*, str. 18 – 38
- Holub, O.: *Rovnice řešená zradou*; Praha 1979
- Holub, O.: *Stůj! Finanční stráž!*; Praha 1987
- Holub, O.: *Vojenská a bezpečnostní opatření proti nebezpeční vzpoury SdP v pohraničí v létě 1938; Historie a vojenství 1988/4*, str.117 – 132
- Jiráček, J.: *Na stezkách krále Šumavy: Aneb historie ostrahy hranic a Finanční stráže do roku 1951*; Domažlice 2005
- John, M.: *Čechoslovákismus a ČSR 1914 - 1938*; Beroun 1994
- John, M.: *Československé letectvo v roce 1938*; Beroun 1996

John, M.: *Září 1938 I. díl: Přípravy nacistického Německa na přepadení Československa v roce 1938*; Brno 1997

John, M.: *Září 1938 II. díl: Možnosti obrany Československa*; Brno 1997

John, M.: *Září 1938: Role a postoj spojenců*; Olomouc 2000

Kárník, Z.: *České země v éře První republiky (1918 - 1938): Díl třetí O přežití a o život (1936 - 1938)*, Praha 2003

Kural, V.: *Češi, Němci a mnichovská křižovatka*; Praha 2002

Kural, V.: *Mohli jsme se bráni?*; Přísně tajné 2003/5, str. 99 – 110

Kural, V.: *Poznámky k 65. Výročí Mnichovského diktátu*; Přísně tajné 2003/5, str. 56 – 70

Kvaček, R. - Chalupa, A. - Hejduk, M.: *Československý rok 1938*; Praha 1988

Kvaček, R.: *Nad Evropou zataženo: Československo a Evropa 1933 – 1937*; Praha 1966

Lach, I. - Stehlík, E.: *Vlast a čest byly jim dražší nežli život*; Dvůr Králové nad Labem 2000

Lukeš, I.: *Mimořádná vojenská opatření v květnu 1938: nová interpretace*; Historie a vojenství 1995/5, str. 79 – 96

Macek, P. - Uhlíř, L.: *Dějiny policie a četnictva I.: Habsburská monarchie (1526 - 1918)*; Praha 1997

Macek, P. - Uhlíř, L.: *Dějiny policie a četnictva II.: Československá republika (1918 - 1939)*; Praha 1999

Marek, J.: *Hraničářská kalvárie: příběhy posledních obránců Masarykovy republiky na severu Čech a Podkarpatské Rusi v letech 1938 - 1939*; Cheb 2000

Marek, J.: *Jednotky SOS ve Šluknovském výběžku v roce 1938*; Hraníčáři pod Luží '38, Dvůr Králové nad Labem 2003, str. 33 – 45

Marek, J.: *Smrt v celním pásmu*, Cheb 2002

Minařík, P. - Šrámek, P.: *Doplnění vojsk mobilizačními zálohami a jejich připravenost na vedení boje*; Sborník vojenské akademie v Brně, řada C-D, 1999, č. 2, str. 47 – 64

Minařík, P.: *Reorganizace armády ve 2. polovině 30. let a vytvoření operační sestavy vojsk po vyhlášení mobilizace*, Sborník vojenské akademie v Brně, řada C-D, 1999, č. 2, str. 65 – 90

Moulis, M.: *Co následovalo po Mnichovu*; Přísně tajné 2033/5, str. 90 – 98

Richter, K.: *Češi a Němci v zrcadle dějin: Květen 1938 - do dnešní doby*; Třebíč 1999

Sluka, V.: *Československá armáda v datech I. (1918 - 1920)*; Historie a vojenství 1995/5, str. 98 – 138

Sluka, V.: *Československá armáda v datech II. (1921 - 1934)*; Historie a vojenství 1995/6, str. 118 – 165

Sluka, V.: *Československá armáda v datech III. (1935 - 1939)*; Historie a vojenství 1996/1, str. 87 – 123

Speychal, R. a kolektiv: *Stráž obrany státu*; Praha 2002

Stehlík, E. - Vaňourek, M.: *Hraničáři na Dunaji*; Mohelnice 1999

Stehlík, E.: *Lexikon tvrzí československého opevnění z let 1935 - 1938*; Praha 1992

Stehlík, E.: *Zapomenutí hraničáři*; Mohelnice 2002

Stejskal, L. - Stejskal, J.: *Drama '38: Opevnění - Češi a Němci - Mobilizace na Liberecku v roce 1938*; Liberec 2003

Šrámek, P. a kolektiv: *Když zemřít, tak čestně: Československá armáda v září 1938*; Brno 1998

Šrámek, P.: *Boje o československé hranice v roce 1938*; Armády, technika, militaria, ročník 1, 2003/11, str. 36 – 37

Šrámek, P.: *Boje o československé hranice v roce 1939*; Armády, technika, militaria, ročník 2, 2004/3, str. 46 – 47

Šrámek, P.: *Československá armáda v roce 1938*; Brno - Náchod 1996

Šrámek, P.: *Personální změny ve velení československé armády v roce 1933*; O dějinách a politice, Ústí nad Labem 2001, str. 25 - 35

Šrámek, P.: *Stráž obrany státu v anketě "Armáda v roce 1938"*; Hraničáři pod Luží '38, Dvůr Králové nad Labem 2003, str. 119 – 121

Vojáček, L.: *Československé četnictvo*; Historický obzor 1997/V.-VI., str. 123 – 128

Vojáček, L.: *Četnické humoresky z jiného pohledu: Četníci na veřejnosti za první republiky*; Historický obzor 2003/IX.-X., str. 224 – 229

Vojenské dějiny Československa III. díl; Praha 1987

Summary

When Hitler took over the power in Germany in 30. January 1933 there was graduating pressure on Third Reich neighbouring countries. As the first ones, who felt the political changes in Germany, were representatives of Czechoslovakia. Hitler's increasing armament rate and his disregard for international treaties resulted in military preparations of Czechoslovak state for unavoidable war conflict. One of the precautions was founding of „The State defence guard“ organization. Its main aim was to increase of security on Czechoslovak borders both in peace and in war. „The State defence guard“ units composed of state police members, local policemen, financial guard and weekend soldiers from border areas. They were well trained for their mission in 1937 and properly armed and supported. The secret directive G-XI-2 determined particular activity of „The State defence guard“ in the whole Czechoslovakia. Since September 1938 until March 1939 these units fought with German, Hungarian and Polish intruders of Czechoslovak borders. This work is dedicated to a preparation stadium of „The State defence guard“ since 1936 till 1938.

Obsah

Úvod.....	str. 1
1) Problematika zajištění hranic a cesta k SOS.....	str. 7
2) Finanční stráž.....	str. 13
3) Četnictvo.....	str. 19
4) Státní policie.....	str. 25
5) Vojenské osoby.....	str. 28
6) Zrod SOS a organizování praporů.....	str. 32
7) Plánovaný výcvik v roce 1937.....	str. 41
8) Průběh a výsledky výcviku v roce 1937.....	str. 50
9) Plány výcviku na rok 1938 a skutečnost.....	str. 59
10) Předpis G-XI-2 – SOS v zajištění hranic.....	str. 62
11) Finanční náležitosti.....	str. 71
Závěr.....	str. 76
Přílohy.....	str. 82
Použité prameny.....	str. 89
Prostudovaná literatura.....	str. 91
Summary.....	str. 96